

ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI

Toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali yläkoulun
seitsemäsluokkalaisille

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2008
Hannele Saastamoinen
Riikka Timonen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

SAASTAMOINEN, HANNELE & TIMONEN, RIIKKA:

Me ollaan sankareita kaikki

Toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali yläkoulun seitsemäsluokkalaisille

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 38 sivua, 18 liitesivua

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee koulussa annettavan päihdekasvatuksen tukemista ja kehittämistä toiminnallisten menetelmien avulla. Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda sosiaalipedagogiseen näkökulmaan pohjaava toimintamalli päihdekasvatuksen toteuttamiseksi yläkoulun seitsemäsluokkalaisille. Me ollaan sankareita kaikki -toiminnallisen päihdekasvatusmallin tavoitteena on ehkäistä nuorten päihteidenkäyttöä vahvistamalla heidän itsetuntoaan, lisäämällä heidän päihdetietouttaan ja kehittämällä nuorten sekä sosiaalisia että elämönhallintataitoja.

Opinnäytetyö kokonaisuudessaan on toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali, joka sisältää teoriaosuuden, opinnäytetyön tuotoksena syntyneen Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallisen päihdekasvatusmallin ja sen käytännön toimivuuden arvioinnin. Opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan nuorten ja päihteiden välistä suhdetta, ehkäisevää päihdetyötä ja koulun päihdekasvatusta sekä sosiaalipedagogista viitekehystä ja sen osana toiminnallisia menetelmiä. Opinnäytetyön liitteiksi on koottu päihdekasvatusmallin sisältämän toiminnan yksityiskohtainen kuvaus ja oheismateriaali.

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnalliselle päihdekasvatusmallille asetetut tavoitteet saavutettiin siltä osin kuin ne oli mahdollista toteuttaa. Nuorten päihteidenkäytön ehkäisyn toteutumista on mahdotonta arvioida opinnäytetyön resursien puitteissa lyhyellä aikavälillä. Toimintamallin testauksesta saatujen kokemusten sekä testaukseen osallistuneiden nuorten palautteen perusteella toimintamalli on päihdekasvatuksen välineenä toimiva. Kaikki testaukseen osallistuneet nuoret kokivat päihdekasvatustoiminnan hyödylliseksi itselleen ja suurin osa oli sitä mieltä, että vastaavanlaista toimintaa tulisi olla koulussa enemmän.

Avainsanat: päihdekasvatus, sosiaalipedagogiikka, nuoruus, koulu, toiminnalliset menetelmät

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

SAASTAMOINEN, HANNELE & TIMONEN, RIIKKA:

We All are Heroes

Functional Education Material of Intoxicant for Seventh-graders in Upper Level of Comprehensive School

Bachelor's thesis in Social pedagogy for work with children and young people,
38 pages, annexes 18 pages

Spring 2008

ABSTRACT

This functional Bachelor's Thesis deals with the support and development of intoxicant education given out in schools using functional research methods. The aim of the Bachelor's Thesis was to create a functional operating model based on social pedagogical point of view to be implemented with intoxicant education for seventh-graders in Upper Level of Comprehensive School. The goal of the "We All are Heroes" – functional intoxicant educational model is to prevent adolescent intoxicant usage by building up confidence, adding to the knowledge of intoxicants and developing both social- and life-management skills of the youngsters.

As an entity the Bachelor's Thesis consists of functional intoxicant educational material, which includes theory, the "We All are Heroes" –functional intoxicant educational model produced as the outcome of the Bachelor's Thesis and the evaluation of its effectiveness in practice. The relationship between youngsters and intoxicants, the preventive intoxicant educational work done in schools, the social pedagogical framework, and with it, the functional methods are all examined in the theory part of the Bachelor's Thesis. A detailed description of the functional intoxicant educational model can be found in the annexes of the Bachelor's Thesis along with the supplementary material.

The goals set for the "We All are Heroes"-functional educational model were achieved in the extent in which it was possible to carry them out. It is however impossible to evaluate whether the model prevents adolescent intoxicant usage, as the time in which the study was carried out was short. Based on the experiences gathered during the testing of the functional model and the feedback got from the youngsters who took part in the testing, it can be said that the functional model is an effective tool in intoxicant education. All the youngsters who took part in the testing experienced the intoxicant education useful for themselves and most of them were of the opinion, that similar activity should be offered more in schools.

Keywords: intoxicant education, social pedagogy, youth, school, functional methods

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 NUORI JA PÄIHTEET	4
2.1 Nuoruus elämänvaiheena	4
2.2 Päihteet aikuistumisriittinä	6
3 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ JA KOULUSSA ANNETTAVA PÄIHDEKASVATUS	7
4 SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS	10
4.1 Sosiaalipedagoginen työ koulussa	13
4.2 Erityistä tukea tarvitsevan oppilaan huomioiminen	14
4.3 Toiminnalliset menetelmät	15
4.3.1 Ryhmätyö ja yhteistoiminnallinen oppiminen	17
4.3.2 Pedagoginen draama	18
4.3.3 Musiikki ja kuvallinen ilmaisu	20
5 ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI –TOIMINNALLINEN PÄIHDEKASVATUSMALLI	22
6 ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI – PÄIHDEKASVATUSMALLIN TESTAUS	25
7.1 Testauksen toteuttaminen	25
6.2 Nuorilta saatu palaute	27
6.3 Testauksesta saadut kokemukset	28
7 POHDINTA	30
LÄHTEET	34
LIITTEET	

1 JOHDANTO

”On hyvä olla hyvä itsetunto, että osaa kieltäytyä päihteistä”, kiteytti eräs seitsemäsluokkalainen Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatustoimintaan osallistunut nuori.

Nuoren itsetunto muodostuu niistä käsityksistä, joita hänellä on omasta itsestään, taidoistaan ja ominaisuuksistaan. Selkeimmän palautteen nuorelle antaa kouluympäristö, ja tämän palautteen varassa nuori tekee monia olennaisia ratkaisuja elämänsä liittyen ja asettaa itselleen tulevaisuuden tavoitteita. Oman elämän ohjaaminen tapahtuu niissä puitteissa, joita nuoren kehitysympäristö hänelle tarjoaa. Yhteiskunta ja kulttuuri luovat erilaisia haasteita nuoren valinnoille. Nuorten etsiessä identiteettiään he ottavat ympäristöstään mallia, miten toimia nuorena aikuisena. Tutustuminen aikuisten maailmaan tapahtuu usein päihteidenkäytön avulla. Nuoret haluavat itse ottaa selville, miksi päihteistä puhutaan niin paljon.

Nuoren itsetunto ja hänen suhtautumisensa päihteisiin ovat selvästi yhteydessä toisiinsa. Itsetunto on yhteydessä myös nuoren sosiaalisiin sekä elämänhallintataitoihin. Itseään kunnioittava ja arvostava nuori on myös tietoinen siitä, että hän pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun. Näihin lähtökohtiin perustuu Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallinen päihdekasvatusmalli. Toimintamallin avulla tähdätään nuorten itsetunnon vahvistamiseen ja sosiaalisten ja elämänhallintataitojen kehittämiseen päihteidenkäytön ehkäisemiseksi. Päihdekasvatuksen luontevana toteuttamisympäristönä on koko ikäryhmän tavoitettava koulu, sillä ennalta on vaikea arvioida keitä päihteitä käyttävät nuoret ovat. Koululla on myös suuret mahdollisuudet lisätä nuoren uskoa omaan kykyihinsä ja tukea näin hänen itsetuntoaan.

Muun muassa Nuorten terveystapatutkimuksen (2005) mukaan nuorten alkoholin käytön lisääntyminen on viime vuosien aikana taantunut ja joidenkin nuorten ikäryhmien osalta jopa vähentynyt. Täysraittiiden nuorten määrä on kasvanut ja ensimmäiset päihdekokeilut ovat siirtyneet myöhempään ikään. (Tigerstedt 2007, 91-92.) Kouluterveyskyselyt kuitenkin osoittavat, että nuorten asenteet päihteitä kohtaan ovat muuttuneet hyväksyvämmiksi eivätkä nuoret pidä päihteidenkäyttöä

kovin vaarallisena. Lisäksi kouluterveyskyselyjen mukaan päihdekasvatus on edelleen nuorten mielestä kouluissa liian vähäistä. (Terho, Ala-Laurila, Laakso, Krogius & Pietikäinen 2002, 366-367, 370.) Myös Jaatinen (2000, 92-93) toteaa, että nuorten puheiden mukaan nykyinen päihdevalistus ei palvele heidän tarpeitaan.

Näihin edellä mainittuihin seikkoihin ja tarpeisiin Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali kokonaisuudessaan pyrkii vaikuttamaan ja on siksi opinnäytetyönä tärkeä. Päihdekasvatusmateriaalissa sivutaan myös erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeita ja lähtökohtia, joihin ei aikaisemmin päihdekasvatuksessa ole kiinnitetty huomiota. Heidän tarpeisiinsa päihdekasvatusmalli pyrkii vastaamaan juuri toiminnallisuudellaan. Vaikka nuorten päihdeidenkäyttö tutkimusten mukaan onkin vähentynyt, on tärkeää pitää yllä tämän muutoksen myönteistä kehitystä ja koko ikäryhmän tavoitettavaa päihdekasvatusta kouluissa.

Tämän hankkeistetun opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa sosiaalipedagogiseen näkökulmaan pohjaava toimintamalli päihdekasvatuksen toteuttamiseksi yläkoulun seitsemäsluokkalaisille. Tarkoituksena on luoda päihdekasvatusmalli, jossa painottuu vahvasti sosiaalipedagoginen näkökulma sille ominaisten piirteiden, toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden ja elämyksellisyyden kautta, unohtamatta dialogisuuden ja osallisuuden merkitystä toiminnassa. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös testata toimintamallia ja sen toimivuutta käytännössä.

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallisen päihdekasvatusmallin tavoitteena on tukea ja kehittää koulussa annettavaa päihdekasvatusta. Toimintamallin avulla pyritään ehkäisemään nuorten päihdeidenkäyttöä vahvistamalla heidän itsetuntoaan, lisäämällä heidän päihdetietouttaan ja kehittämällä nuorten sekä sosiaalisia että elämänhallintataitoja. Toimintamalli on suunnattu ensisijaisesti yläkoulun seitsemäsluokkalaisille, mutta sitä voidaan hyvin soveltaa myös muille ikäryhmille.

Välillisinä tavoitteina tässä opinnäytetyössä on tehdä sosionomin (AMK) työtä tutuksi koulumaailmassa ja tätä kautta kehittää moniammatillista yhteistyötä kouluissa. Ehkäisevän päihdetyön tärkein toteutustapa on paikallinen, moniammatillinen yhteistyö. Toiminnallinen päihdekasvatus on täten otollinen aihealue koulun ja sosionomin yhteistyölle. Sosionomi omaa koulutuksensa pohjalta sekä teoreettista että käytännöllistä tietoutta nuoriso- ja päihdetyöstä sekä sosiaalipedagogisesta työstä koulussa, ja hänen menetelmällinen osaamisensa korostuu moniammatillisessa yhteistyössä. Työnsä lähtökohtana koulussa sosionomilla on oppilaiden kasvun ja kehityksen kokonaisvaltainen tukeminen ja osallisuuden vahvistaminen. Sosionomin toiminta koulussa sisältää kasvatuksellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tavoitteita.

Tämä opinnäytetyö kokonaisuudessaan on toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali, jonka teoriaosuudessa tarkastellaan nuoruutta elämänvaiheena ja nuorten suhdetta päihtheisiin, käsitellään ehkäisevää päihdetyötä yleensä sekä koulun päihdekasvatusta. Tietoperustassa avataan sosiaalipedagogista viitekehystä ja sen osana toiminnallisia menetelmiä, jotka sopivat erinomaisesti myös erityisryhmien kanssa työskentelyyn. Tämän jälkeen opinnäytetyössä esitellään sen tuotos, Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallinen päihdekasvatusmalli, ja sen testaaminen käytännössä. Lopuksi arvioidaan päihdekasvatusmallin käytännön toimivuutta ja pohditaan toiminnallista päihdekasvatusmateriaalia kokonaisuudessaan. Opinnäytetyön liitteiksi on koottu Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmallin sisältämän toiminnan yksityiskohtainen kuvaus ja sen oheismateriaali.

2 NUORI JA PÄIHTEET

2.1 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoruudessa yksilö kehittyy fyysisesti aikuiseksi, oppii keskeiset yhteisössä tarvittavat taidot ja valmiudet, itsenäistyy omasta lapsuuden perheestään, etsii ja valitsee myöhemmät aikuisuuden roolit ja muodostaa käsityksen omasta itsestään tämän tapahtumakulun pohjalta. Nuori alkaa kehittää omaa arvomaailmaansa, ja ottaa vähitellen vastuuta omaan elämäänsä liittyvien päätösten tekemisessä. Nuoruutta ohjaavat monet biologiset, psykologiset sosiaaliset ja jopa yhteiskunnalliset tekijät, jotka ovat monin tavoin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Itse asiassa nuoruus elämänvaiheena voidaan määritellä juuri näiden kehityksellisten tekijöiden mukaan. (Lyytinen, Korkiakangas & Lyytinen 2001, 256).

Lapsuus ja nuoruus kietoutuvat syvälle yhteiskunnan ja kulttuurin modernisointumisprosesseihin. Perherakenteen muuttuminen ja kulttuuriteollisuuden vahva asema ovat johtaneet siihen, että nuorten identiteetin rakentuminen ei noudata enää perinteistä sosialisatiomallia. Nykyisin etenkin nuorilta vaaditaan ponnisteluja oman identiteettinsä löytämisessä. Nuoret joutuvat työstämään jatkuvasti identiteettiään käyttäen hyväksi kulttuuriteollisuuden tarjoamia malleja. Myös vertaisryhmien ja ystäväpiirin merkitys identiteetin muokkaajana kasvaa. (Niemi 2004, 55-56.) Valinnanvapaus kulttuuriteollisuuden tarjoamien mallien välillä voi olla myös psyykkisesti kuormittavaa. (Niemi 2004, 56.)

Nuoruusikä voi olla monille nuorille kuormittavaa muutosten aikaa. Stressiä aiheutuu monista samanaikaisista kehityshaasteista. Sopivissa määrin se on kehitykselle välttämätöntä, mutta liiallista stressiä ja ahdistusta nuori saattaa hoitaa alkoholin tai muiden päihteiden avulla tai oireilemalla psyykkisesti (Sinkkonen 2007, 38.) Nuori saattaa kapinoida vanhempien ja muiden aikuisten arvoja ja asenteita vastaan. Myös kokeilunhalu sekä omien ja ympäristön rajojen koetteleminen kuuluvat nuoruuteen. Nuoren sosiaalinen kiinnostus kohdistuu yhä enemmän perheen ulkopuolelle, toveripiiriin. (Jetsu 2000, 15, 21, 23 - 24.) Nuori ohjaa omaa elämäänsä tekemällä erilaisia valintoja ja toimimalla niiden mukaisesti. Oman

elämän ohjaaminen tapahtuu niissä puitteissa, joita nuoren kehitysympäristö hänelle tarjoaa. Yhteiskunta ja kulttuuri luovat erilaisia haasteita ja rajoituksia nuoren valinnoille, ja aiemmat ratkaisut ohjaavat myöhempiä mahdollisuuksia. (Nurmi 2001, 263.)

Murrosiässä nuoren itsetunto ailahtelee ja suurimmillaan vaihtelu on 12-14-vuotiaana. Tovereiden muodostama taustaryhmä on merkittävä tekijä nuoren itsetunnon kehitykselle. Ryhmään kuulumisen ja ryhmän nauttima arvostus vaikuttavat siihen, miten nuori kokee itsensä. Itsetunto ja yleinen hyvinvoinnin tunne ovat yhteydessä toisiinsa. Hyvän itsetunnon omaavat ihmiset kykenevät tekemään päätöksiä ja ratkaisuja, jotka ohjaavat heidän elämäänsä haluttuun suuntaan. Tällaisilla ihmisillä on siis tunne, että he itse hallitsevat ja määräävät elämäänsä, ja ovat myös vastuussa siitä. Itsetunto on yhteydessä myös ihmisen sosiaalisiin taitoihin ja kykyyn tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 33, 35-36, 60.)

Nuoren itsetunto muodostuu niistä käsityksistä, joita hänellä on omasta itsestään, taidoistaan ja ominaisuuksistaan. Nuorella tulisi olla vahva tunne siitä, että hän on tärkeä ja ainutlaatuinen sekä hyväksytty omana itsenään. (Sinivuori 2007, 125.) Konkreettisella palautteella, jonka lapsi saa osaamisestaan, on myöhempinä kasvuvuosina yhä suurempi merkitys. Selvimmän palautteen osaamisesta antaa koulu. Tämän palautteen varassa nuori tekee monia tärkeitä ratkaisuja ja asettaa itselleen odotuksia ja tulevaisuuden tavoitteita. Koululla on suuret mahdollisuudet tukea nuoren itsetuntoa ja lisätä hänen uskoaan omiin kykyihin. (Keltikangas-Järvinen 2004, 179-180.) Itseään kunnioittava ja arvostava nuori on myös tietoinen siitä, että hän pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun (Sinivuori 2007, 125).

Nuorten toimintaympäristöjä ovat erilaiset vapaa-ajan ympäristöt, koti sekä koulu, ja näistä kokemuksellisesti keskeisimpiä ovat vapaa-ajan ympäristöt. Kaverit vaikuttavat merkittäväällä tavalla nuorten käyttäytymiseen ja erityisesti juuri vapaa-ajan ympäristöissä. Kaveriporukan vaikutuksesta tehdään tulevaisuutta suuntaavia ratkaisuja omaa parasta ajattelematta. (Kurki ym. 2006, 133.) Nuoruudessa kaverit

ovat hyvin tärkeitä, ja heistä nuori peilaa itseään ja heidän kautta vahvistaa itsetuntoaan. Ryhmään kuulumisen helpottaa irtautumista vanhemmista. (Terho ym. 2002, 108.)

2.2 Päihteet aikuistumisriittinä

Nuoret ovat uteliaita ja haluavat itse ottaa selvälle, miksi päihteistä puhutaan niin paljon. Päihteiden käytöllä vastustetaan auktoriteetteja ja sellaisena se voi liittyä osaksi vanhemmista irtautumisen prosessia. (Jetsu 2000, 38.) Alkoholin käytön aloittaminen ja erilaiset päihdekokeilut ovat osa yhä useampien nuorten aikuistumisprosessia. (Inkinen, Partanen & Sutinen 2003, 169.)

Käydessään yläkoulua nuoret ovat herkässä iässä, he etsivät identiteettiään ja ottavat ympäristöstään mallia, miten toimia nuorena aikuisena. Yhteiskunta asettaa nuorille aikuistumispaineita ja tämä on ristiriidassa sen kanssa, että toisaalta heitä pidetään esimerkiksi päihteidenkäytön suhteen vielä lapsina. Päihteidenkäytön avulla nuoret tutustuvat aikuisten maailmaan. Jetsun (2000, 38) mukaan päihteiden käyttö on usein aikuistumisriitti. Se voi olla osa murrosiän kriisiä, jolloin nuori etsii omia rajojaan.

Päihteiden kokeilu ja käyttö liittyvät nuoren elämässä kiinteästi tämän perhetaustaan, murrosiän kehitykseen, kouluasioihin, ystävien päihteidenkäyttöön ja nuoren muihin elämäntapoihin (Terho ym. 2002, 369). Järkeväkin nuori muuttuu toisinaan uhmakkaaksi ja uhkarohkeaksi nuoreksi, joka kokeilee päihteitä, on luvatta yötä pois kotoa ja pinnaa joskus koulusta. Ryhmään kuulumisen tarve on suuri, ja siksi nuori saattaa osallistua joukossa tekoihin, joihin ei yksin ollessaan syllistyisi. (Sinkkonen 2007, 37.)

Harvoin kiinnitetään huomiota siihen, mitä nuorten päihdekäyttäytyminen pitää sisällään. Esimerkiksi alkoholin käyttö voi edistää nuorten sosiaalisuutta ja lisätä kanssakäymistä kavereiden kesken. Tämän vuoksi nuoren raittius voi vaikeuttaa ryhmähengen saavuttamista. Kuitenkin kaverin liiallinen juominen ja hänestä

huolehtiminen heikentävät yhteishenkeä. (Tigerstedt 2007, 33, 42, 45) Päihteiden käyttö ja ennen kaikkea juuri alkoholinkäyttö, on nuorten puheiden mukaan monipuolinen ja käyttökelpoinen keino saavuttaa monia toivottuja asioita, kuten olla aikuisempi ja kuulua vanhempien nuorten joukkoon. Nuoret liittyvät päihteet yleisesti myös hauskanpitoon ja rentoutumiseen (Jetsu 2000, 38). Nuoret hakevat mielellivää ihmissuhteista, päihteistä ja kavereiden kanssa oleskelusta. Kaupungilla ”hengailu” ja päihteidenkäyttö liittyvät tiiviisti yhteen (Kurki ym. 2006, 133). Nuoret haluavat kokeilla miten päihteet vaikuttavat. Päihteidenkäytön avulla yritetään myös kestää arkielämän hankaluuksia tai päihde on väylä tiettyyn ystäväpiiriin. Päihteet voivat olla vahvistamassa nuorten omaa nuorisokulttuuria tai ne voivat olla merkinä johonkin nuorisoryhmään kuulumisesta. (Inkinen ym. 2003, 169.)

3 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ JA KOULUSSA ANNETTAVA PÄIHDEKASVATUS

Ehkäisevän päihdetyön ensisijaisena tavoitteena on terveyden edistäminen. Ehkäisevä päihdetyö voidaan määritellä toiminnaksi, jolla ehkäistään ja vähennetään päihteiden käyttöä vaikuttamalla päihteiden saatavuuteen, päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin, päihteiden käyttötapoihin sekä päihteiden ongelmakäyttöä synnyttäviin olosuhteisiin ja sitä tukevaan kulttuuriin. Keinoja ovat nuorten oman toiminnan kannustaminen kotona, koulussa ja vapaa-aikana. Ehkäisevän päihdetyön tärkein toteutustapa on paikallinen, moniammatillinen yhteistyö. Ehkäisevän päihdetyön avulla voidaan tavoitella muun muassa sitä, ettei päihteitä lainkaan kokeiltais tai käytettäisi kohderyhmässä, tai että kokeilut jäisivät vain kokeiluiksi. Tavoitteet voivat myös rajoittua asiaa koskevan pohdinnan virittämiseen, totuudenmukaisten käsitysten muodostamiseen ja perusteltujen päätösten tekemiseen. (Soikkeli 2002, 24, 44.)

Yksilön tietojen, asenteiden ja käyttäytymisen välillä vallitsee vahva yhteys. (Soikkeli 2002, 34). Tämän vuoksi tiedotusta ja valistusta tulisi käyttää hyväksi nuorten päihteidenkäytön ehkäisyssä, sillä ne vaikuttavat yleisiin asenteisiin,

mielikuviin ja arvomaailmaan. Ehkäisevän toiminnan tulee perustua tietoon ja selkeisiin suunnitelmiin. Nuoret tarvitsevat rehellisiä tietoja päihteistä ja niiden vaikutuksista, ja tieto on annettava siinä muodossa, että nuori sen ymmärtää. (Terho ym. 2002, 370.)

Päihdevalistus määritellään joskus siksi osaksi päihteiden käytön ja siitä aiheutuneiden haittojen ehkäisyä, joka tehdään viestinnän keinoin. Valistusta ei enää pidä määritellä pelkästään yksisuuntaiseksi viestinnäksi valistajalta kohderyhmälle, vaan sen tulisi pikemminkin olla tietoista pyrkimystä käydä kohderyhmän kannalta hyödyllistä keskustelua. Valistuksella tarkoitetaan tässä tietoista pyrkimystä synnyttää ajatuksia ja keskustelua. Päihdevalistuksen avulla pyritään lisäämään päihteisiin sekä niiden käyttöön ja haittoihin liittyvää tietoutta sekä edistämään yksilön elämänhallintaa. Usein ehkäisevää päihdetyötä ja valistusta käsitellään ikään kuin synonyymeina. Ehkäisevä päihdetyö eroaa kuitenkin olennaisesti valistuksesta. Valistuksella ehkäisevässä työssä on oma paikkansa, mutta pelkän valistuksen avulla ei oleteta pääsevän tuloksiin. Päihdeongelmia ehkäistään ennen kaikkea hyvinvointia edistävillä toimilla. Varhainen puuttuminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat keskeisiä toimia. Puuttumalla varhain ongelmiin voidaan muuttaa kehityksen suunta ajoissa. (Soikkeli 2002, 23-24, 27, 29.)

Päihteistä kokeillaan useimmiten aluksi tupakkaa ja alkoholia, koska ne ovat helpoimmin saatavilla. Tämä saattaa edesauttaa päihdekeskeisen elämäntavan syntymistä, koska alkoholin ja tupakan avulla hyväksytään ajatus mielialojen kemiallisesta säätelystä ja myös riippuvuuden mahdollisuus sekä ymmärretään päihteet itsensä ilmaisemisen ja sosiaalisen pärjäämisen apukeinoiksi. Näitä opittuja kivoita tarvitsee vain toistaa siinä vaiheessa, kun osa ihmisistä siirtyy käyttämään huumausaineita. Huumausaineista puolestaan kannabis toimii usein porttina muulle huumeidenkäytölle. Ehkäisevän päihdetyön tulee koskea yhtäläisesti kaikkia päihteitä niiden käyttömuotoja. Ainekeskeisyyteen ei tule kuitenkaan keskittyä liikaa, vaan ennen kaikkea on käsiteltävä päihteidenkäytölle altistavia ja siltä suojaavia tekijöitä yksilön elämässä ja yhteiskunnassa sekä antaa päihteidenkäytölle vaihtoehtoisia toimintamuotoja. (Soikkeli 2002, 32-33.)

Koulussa tehtävä ehkäisevä päihdetyö liittyy primaaripreventiona pidettäviin toimenpiteisiin (Huoponen, Peltonen, Mustalampi & Koskinen-Ollonqvist 2000, 9). Primaaripreventiolla tarkoitetaan ennen terveysongelmaa tehtävää väliintuloa. Sen tavoitteena on ehkäistä päihteidenkäytön aloittaminen pyrkimällä vaikuttamaan kohderyhmän käsityksiin ja käyttäytymiseen. Kasvatuksella ja informaatiolla on tässä prosessissa tärkeä asema. (van der Stel 1999, 39.) Koulussa tehtävästä ehkäisevästä päihdetyöstä käytetään käsitettä päihdekasvatus, joka on osa terveystiedon opintoja. Koulun terveystiedon, oppilashuollon ennaltaehkäisevä työ ja muu yhteistyö koulussa on osa laajempaa terveyden ja turvallisuuden edistämisen kokonaisuutta. Yhtenä tavoitteena on ehkäistä päihteiden käytön aloittaminen ja lisäksi tarjota terveyden edistämiseen liittyviä tietoja ja taitoja. (Huoponen ym. 2000, 9.)

Koulun tulee tukea sekä oppilaan yksilöllisen persoonan kehittymistä kriittiseen ajatteluun, valintojen tekemiseen, dialogiseen jakamiseen ja välittämiseen että yhteisöllisyyden syntymistä (Kurki ym. 2006, 79). Päihdekasvatuksella on lopulta sama päämäärä kuin kaikella kasvatuksella. Kasvatus pyrkii valmistamaan nuoria niihin tilanteisiin ja valintoihin, joita heillä on edessään. Nuorten on saatava kohdata maailma valmistautuneina. Niinpä heillä on oltava tietoa myös päihteistä. (Soikkeli 2002, 45.)

Jaatinen (2000, 92-93) toteaa, että nuorten puheiden mukaan päihdevalistus sellaisenaan, kuin he sen ovat kohdanneet ei palvele heidän tarpeitaan. Valistus ei kohdistu siihen kohtaan, joka nuorten puheissa nousee olennaiseksi heidän päihdekulttuurinsa synnyssä. Nuoret eivät kaipaa päihteisiin liittyvää yksisuuntaista valistusta vaan ennen kaikkea vuorovaikutuksellista tukea ja läsnäoloa aikuisilta. Jos nuori asetetaan valistuksessa tilanteeseen, jossa hänelle ei anneta mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, niin yleensä hän toimii tilanteessa juuri päinvastoin.

Perinteisessä päihdekasvatuksessa on pyritty välittämään tietoa ja kuviteltu sen muuttavan nuoren käyttäytymistä. Kasvatuksessa tulisi kuitenkin korostaa nuoren aktiivista toimijuutta ja osallisuutta. Tärkeää on pyrkiä parantamaan hänen

päätöksenteko- ja ihmissuhdetaitoja sekä tilanteiden hallintaa ja sosiaalisen paineen käsittelyä. Päihdekasvatuksella pyritään myös vahvistamaan nuoren itsetuntoa. (Terho 2002, 407.) Kasvatuksen tulee edistää nuoren persoonan monipuolista kehitystä ja auttaa nuorta kehittymään itsenäisesti ajattelevaksi aikuiseksi. Päämääränä on, että nuori pystyy itsenäisesti arvioimaan saamiaan tietoja ja muodostamaan niistä omat käsityksensä. (Soikkeli 2002, 56-58.) Kasvatus ei saa olla moralisoivaa, ylhäältä alaspäin tulevaa opetusta, vaan sen tulee olla neuvottelevaa vuorovaikutusta kasvattajan kanssa. Kouluihin tulisi luoda ilmapiiri, jossa oppilaat uskaltavat tuoda esiin omia ajatuksiaan ja tunteitaan. (Terho 2002, 408-409.)

Päihdekasvatuksen tulee lähteä liikkeelle nuorten omasta maailmasta. On tärkeää tuntea nuorten arvoja, jotta heidän kanssaan voi keskustella sujuvasti. Yleiset käsitykset nuorten päihteidenkäytön luonteesta perustuvat usein vanhentuneisiin näkemyksiin ja uskomuksiin. Nuorten kanssa keskusteleminen ja heidän kuunteleminen yrittämättä tarjota omia näkökulmia ja ohjeita on tärkeää. Nuoren omia mielipiteitä ja valintoja kunnioitetaan ja kaikenlaiset näkemykset suvaitaan ja otetaan huomioon. Tärkeää päihdekasvatuksessa on huomioida nuorten yksilöllisyys ja erilaiset lähtökohdat. (Soikkeli 2002, 60, 71-72.)

4 SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS

Nuorten kanssa tehtävässä päihdetyössä on keskeistä asiakkaan inhimillisen kasvun tukeminen, joka on viime kädessä pedagoginen kysymys (Mönkkönen 1999, 42). Sosiaalipedagogiikka on käytännöllinen toimintatiede, joka tulkitsee ja selittää sosiaalisia ongelmia ja etsii niihin myös pedagogisia ja toiminnallisia ratkaisuja (Koivula 2005, 52). Sosiaalipedagoginen ajattelu on saanut viime vuosina jalansijaa erityisesti erilaisissa nuorten kouluprojekteissa. Sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä korostuu vahvasti yksilön osallisuus dialogisissa prosesseissa, joissa yksilö todellistuu yhteistoiminnassa muiden kanssa. (Mönkkönen 1999, 42.)

Sosiaalipedagogiikassa on kyse sosiaalisen ja pedagogisen yhdistävästä ajattelutavasta sekä siitä muodostuvasta näkökulmasta ihmiseen, yhteiskuntaan ja niiden

väliseen suhteeseen. Sosiaalipedagogiikka pyrkii yhteiskunnallisen toimintakyvyn, osallisuuden, osallistumisen ja riittävän elämänhallinnan saavuttamiseen, toisin sanoen se pyrkii ehkäisemään syrjäytymistä ja vahvistamaan yksilöiden integroitumista yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä pidetään tärkeinä yhteisöllisiä, toiminnallisia ja elämyksellisiä työmuotoja lasten ja nuorten kanssa tehtävässä kasvatustyössä. (Koivula 2005; 52-53, 58.)

Sosiaalipedagoginen ajattelutapa tuo kasvatustyöhön sosiaalisen näkökulman suuntaamalla huomion kasvatuksen yhteiskunnallisiin kytköksiin. Lisäksi se tarjoaa viitekehyksen sosiaaliin näkökohtiin soveltuvien kasvatuksellisten työmuotojen ja toimintamallien kehittämiseksi. Sosiaalipedagogiikassa kasvatusta ymmärretään yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, jonka sisältö ja haasteet määräytyvät kulloisenkin aikakauden yhteiskunnallisista olosuhteista. Sosiaalipedagogisen kasvatustyön tehtävänä on tukea ihmisen persoonallisen ja yhteisöllisen kasvun prosessissa. Häntä tulee tukea erityisesti kokemusten vastaanottamisessa ja niiden pohdinnassa niin, että hän vähitellen kykenee ottamaan vastuuta arkipäivästään, yhteisöstään ja yhteiskunnastaan persoonana, yhdessä toisten persoonien kanssa. (Kurki ym. 2006, 54, 98.)

Sosiaalipedagogiikan kannalta keskeiset periaatteet ovat yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja elämyksellisyys. Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on ihmisen subjektiivisen tukeminen sekä selviytyminen arkielämässä. Sosiaalipedagogista työtöitä tarvitaan myös kriittisen tietoisuuden ja niin sanottujen itekasvatuksellisten prosessien vahvistamisessa. Ihmiset tarvitsevat sellaisia paitsi tietoa ja taitoa, myös joustavuutta ja luovuutta kehittäviä valmiuksia, joiden avulla he selviytyisivät sekä ympäristön että yhteiskunnan haasteista ja pystyisivät ottamaan vastuuta omasta elämästään. Kyseessä on myös elinikäiseen oppimiseen ja ihmisenä kasvamisen kokonaisvaltainen tukeminen. (Mönkkönen, Nurro & Väisänen 1999, 15, 19, 22.) Sosiaalipedagoginen työ tapahtuu pääasiassa ihmisten arjessa. Ihmisiä autetaan näkemään niitä mahdollisuuksia, joita heillä on vaikuttaa omaan elämänsä kulkuunsa yksilöinä ja yhteisöinä. (Hämäläinen 1999, 61-62.)

Yhteisö on ihmisen luonnollinen kasvuympäristö. Se tukee hänen kasvuaan ja on hänen itsetuntemuksensa rakentumisen ehto heijastaen kuvaa siitä, millainen ihminen on itse. Aidossa yhteisössä vuorovaikutus on tasavertaista ja tavoitteena on ihmisten elämänhallinnan kehittyminen ja täten heidän hyvinvointinsa lisääntyminen. (Kurki ym. 2006, 158.) Sosiaalipedagogiikassa yhteisön merkitys ihmiselle nähdään sekä tukena että peilinä. Toisaalta yhteisö on yksilölle henkinen voimavara, jonka apuun hän tukeutuu. Toisaalta yhteisö voi olla myös sosiaalinen peili, joka heijastaa yksilön ominaispiirteitä ja kehittymistarpeita sekä toimii yksilöllisen kasvun lähteenä. Sosiaalipedagogisessa työssä yksilön elämänhallintaan ja kasvuun vaikutetaan nimenomaan yhteisön kautta. (Launonen, Puolimatka 1999, 39.) Kaikki sosiaalipedagogiset työmuodot voidaan viime kädessä johtaa siitä perusajatuksesta, että ihmisiä autetaan itse oivaltamaan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi ryhmässä tapahtuvan dialogisen keskustelun kautta sekä yhdessä tekemisen myötävaikutuksella. (Hämäläinen 1999, 66.)

Sosiaalipedagogisessa työssä suositaan luovaan toimintaan perustuvia työmuotoja. Luova toiminta eri muodoissaan auttaa ihmistä jäsentämään ja syventämään itsetuntemusta, vahvistamaan itsetuntoa sekä rakentamaan omaa maailmankuvaa. Luovan toiminnan käyttövoimina ovat muun muassa musiikki, kuvataiteet, seikkailu, draama ja kirjallisuus. (Hämäläinen 1999, 67.)

Dialogisen vuorovaikutuksen peruselementti on vastavuoroisuus. Asiakastyön kannalta keskustelussa on keskeistä, miten auttaja kohtaa autettavansa. Mitä enemmän liikutaan pedagogisen työn alueella, sosiaalinen vaikuttaminen jäsentyy ohjauksena, haastamisena, herättämisenä tai innostamisena. Jälkimmäisiin käsitteisiin on helppo liittää myös dialogin keskeinen ajatus eli vastavuoroinen, avoin kommunikaatio. Pedagogisessa suhteessa dialogisuus ja pedagogisuus nivoutuvat toisiaan tukeviksi elementeiksi. (Mönkkönen ym. 1999, 24-26.)

4.1 Sosiaalipedagoginen työ koulussa

Koulun tehtävänä on valmistaa nuoria yhteiskuntaan, niin opetuksellaan kuin toimintakulttuurillaan, koska ympäristön vaikutteille avoimet nuoret viettävät siellä niin paljon aikaa. Koulu on nuorille pitkään yhteiskunnan ainoa julkinen instituutio, johon he ovat suoraan kosketuksissa. Nuoret kasvavat koulussa paitsi fyysisesti, myös henkisesti ja sosiaalisesti. Koulu ei tuota vain yhteiskunnallisen toiminnan käytännöllisiä tietoja ja taitoja, vaan myös henkisiä valmiuksia. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta olennaisimpia ovat inhimillisen ja sosiaalisen tiedostamisen valmiudet, eivätkä ne voi kehittyä ilman tavoitteellista toimintaa. Sosiaalipedagogisen ajattelutavan mukaan nuorten valmistaminen elämään yhteiskunnassa on nuoren inhimillisen ja yhteiskunnallisen tiedostamisen ja osallistumisen edistämistä. (Kurki ym. 2006, 143, 156.)

Kurjen ym. (2006, 151, 155) mukaan koulun kehittämistarpeissa on painotettu koulun sosiaalista kehittämistä. Huomiota on kiinnitetty erityistä tukea tarvitseviin oppilaisiin ja koulun kokonaisyhyvinvoinnin edistämiseen. Joissakin kehittämissankkeissa on lähtökohtana ollut sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintatavan hyödyntäminen kouluympäristössä. Koulun toimintakulttuuria tulisi kehittää avoimeksi ja toimintatapoja keskusteleviksi ja osallistaviksi. Tämä edellyttää vuorovaikutuksellisia opetusmenetelmiä. Painopiste siirtyisi täten enemmän ennaltaehkäisevään toimintaan, joka tarkoittaisi oppilaan tukemista pohtimaan, reflektimaan omaa elämäntilannettaan, tiedostamaan tarpeitaan ja mahdollisuuksiaan sekä suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Ennaltaehkäisevä toiminta ei pyrkisi vain oppilaan oman käyttäytymisen muuttamiseen tai erityisjärjestelyjen löytämiseen hänen koulunkäyntinsä turvaamiseksi vaan kouluun ja muuhun elinympäristöön vaikuttamiseen.

Kurki ym. (2006, 159-160) toteavat, että nuorten inhimillisen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen kasvun tukemisessa tulee lähteä nuorten omasta todellisuudesta. Koulun elävöittämiseksi on tarpeen tutustua nuorten omaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen, ja heidän kokemuksensa tulisi ottaa mukaan opetukseen. Tällainen vuorovaikutus voisi tuottaa nuorille uudenlaisia onnistumisen

kokemuksia, jotka nykypäivänä ovat koulussa suhteellisen vähäisiä. Sosiaalisessa ja kulttuurisessa toiminnassa onnistuminen on mahdollista myös niille nuorille, jotka eivät menesty varsinaisissa koulusuorituksissa.

Sosiaalipedagogiikan ja koulukasvatuksen suhteesta on käyty paljon keskustelua. Useimmiten ajatellaan, että sosiaalipedagogiikka on koulun ulkopuolista kasvatus-työtä. Sosiaalinen työ koulussa on puhdasta innostamista, ja innostaminen onkin erinomainen viitekehys sosionomin työlle koulussa. Koulussa innostamisen tehtävänä on auttaa omalta osaltaan lapsen ja nuoren kasvua kokonaisuudessaan ja saada oppilaat osallistumaan toimintaan. Sosiokulttuurinen innostaminen on sellainen arkipäivän sosiaalisen toiminnan, tiedostamisen ja laadullisen muutoksen väline, jonka tavoitteena on opettaa ihmisille yhteisvastuullisuutta. Toiminta sisältää kasvatuksellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tavoitteita. Toiminnan kautta tavoitellaan ihmisen persoonallista kehittymistä, asenteiden muutosta, kriittisen ajattelun kehittymistä, oman vastuun tiedostamista ja motivaation heräämistä. Toimintatapoina käytetään muun muassa erilaisia pedagogisia ryhmäkeskusteluja, työpaikkoja, teemapäiviä sekä tiedotustilaisuuksia. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on ihmisten osallistuminen ja sen avulla integroituminen yhteisöön ja yhteiskuntaan. Lisäksi tavoitteena on ihmisen luovuuden ja monipuolisen ilmaisun kehittyminen. (Kurki ym. 2006, 78, 80-82.)

4.2 Erityistä tukea tarvitsevan oppilaan huomioiminen

Oppilailla, joilla on oppimis- ja koulunkäyntiongelmia, on lain mukaan oikeus saada tarvitsemaansa erityistä tukea, joka käsittää erityisopetuksen ja siihen liittyvät tukipalvelut (Merimaa & Virtanen 2007, 33). Erityisopetuksen tavoitteena on tukea oppilasta siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuus edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Opetuksen tulee tukea oppilaan itseluottamusta ja sen lähtökohtana oltava oppilaan vahvuudet ja hänen yksilölliset oppimis- ja kehitystarpeensa. (Koivula 2005, 29.) Merimaan & Virtasen (2007, 37) mukaan erityisopetuksen oppilaslukumäärä on viime vuosien aikana kasvanut.

Oppilashuollon tavoitteina on oppilaan kaikinpuolinen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys. Tavoitteina on myös koulunkäynnin, oppimisen ja oppimisvaikeuksien voittamisen edistäminen. Niitä, joilla on oppimisessaan syystä tai toisesta vaikeuksia, pyritään kaikin tavoin auttamaan. Tukipalvelut ovat osa koulun toimintakulttuuria ja niiden olemassaolo vaikuttaa koulun yleisen ilmapiirin kautta kasvavien ihmisten kokemuksiin koulusta yleensä. Oppilashuollon resurssit ovat nykyisellään riittämättömät ja tämän vuoksi toimintatavat ovat puutteellisia. Aikuisten tavoitteet ja hyväntahtoinen tarkoitus tukea nuoria eivät välttämättä kohtaa nuorten tarpeita, koska nuorten näkökulmasta koulun ja sen tukipalveluiden tarkoitus saatetaan tulkita toisin. Nuorten mielikuvat koulun tukipalveluiden tarkoituksesta eivät tänä päivänä vastaa aikuisten tavoitteita. (Kurki ym. 2006, 120, 122, 129.)

Erityistä tukea tarvitsevan oppilaan ymmärtäminen edellyttää aitoa, tasavertaista kohtaamista. Oppilaassa tulee nähdä hänen monipuolinen persoonansa eikä vain diagnoosiaan. Hänet tulee käsittää ainutlaatuisena kokonaisena persoonana omine tunteineen, taitoineen ja pyrkimyksineen sekä elämänsähistorioineen. Hyväksyvä vastavuoroisuus voi olla oppilaalle voimaannuttava kokemus ja toteutuu kannustavassa kasvu- ja oppimisympäristössä. Vastavuoroisuus on kuulluksi tulemista, vakavaksi otetuksi tulemista ja itsensä vertaisena kohdelluksi tulemista. Oppilaan myönteiset kokemukset johtavat omanarvontunteen ja subjektiivisuuden vahvistumiseen. Kokemuksellinen omanarvontunto tuo esiin myös erityistä tukea tarvitsevan oppilaan piilevät voimavarat. (Merimaa & Virtanen 2007, 17-19.) Erityistä tukea tarvitseviin oppilaisiin ja heidän osaamiseensa tutustuminen on tärkeää, jotta heidän yksilöllinen tuen tarpeensa ja omat erityispiirteensä tulevat huomioiduksi.

4.3 Toiminnalliset menetelmät

Saloviita (2006, 45-46, 171) toteaa teoksessaan Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatusta, että koululuokassa on hyvä käyttää monipuolisesti erilaisia opetusmenetelmiä. Koulun toimintaa havainnoivat tutkimukset osoittavat, että opettajat käyttävät lähes yksinomaan opettajajohtoista esittävän opetuksen mallia,

joka antaa oppilaille vain vähän aktiivisia osallistumismahdollisuuksia luokan tapahtumiin. Turvautumalla pelkää tietoon ja sen toistamiseen tukahdutetaan yksilöiden halu oppia. Ei siis ole ihme, että monet oppilaat tuntevat ikävystyvänsä perinteisessä opetuksessa.

Toiminnalliset menetelmät ovat vastakohta pulpettidonnaiselle teoreettiselle oppimiselle. Ne tarjoavat mahdollisuuden hyödyntää erilaisia oppimistyyliä ja ryhmätyön muotoja sekä pyrkivät edistämään yksilöllistä ajattelua suhteessa ryhmään ja erilaisiin mielipiteisiin. Toiminnallisilla keinoilla voidaan edistää laadullista oppimista. (Owens & Barber 1998, 11-12.) Toiminnallisten harjoitusten avulla oppiminen on tekemällä oppimista. Todellinen innostus ja sitoutuminen toimintaan syntyvät siitä, kun pää, sydän ja kädet ovat yhteistyössä. Luovat toiminnalliset harjoitukset liittyvät mielen mallintamiseen, ryhmän hallintaan sekä yksilön ja yhteisön hyvinvointiin. Harjoitukset helpottavat muun muassa nuorten kohtaamista, tavoitteiden asettamista, tunteiden erittelyä, itsensä ilmaisemista sekä terveiden elämäntapojen toteuttamista. (Nuorisotyön toiminnalliset menetelmät 2008)

Toiminnallisina menetelminä käytetään muun muassa kuvallista ilmaisua, valokuvausta tai videointia, musiikkia, kirjallisuutta ja liikuntaa sekä draamallisia menetelmiä, kuten rooliharjoituksia ja leikillisiä tehtäviä. (Toiminnalliset menetelmät 2008) Jokaisella on oma oppimistyylinsä ja itselle ominaista aistikanavaa käyttäessä kiinnostus ja motivaatio pysyy parhaiten käsillä olevassa oppimistehtävässä, jonka seurauksena myös tulokset ovat parempia. (Nuorisotyön toiminnalliset menetelmät 2008) Nimensä mukaisesti toiminnalliset menetelmät perustuvat enemmän toimintaan ja vähemmän sanoihin ja puhumiseen. Sanoja tarvitaan vasta työskentelyn purkamisessa ja jaettaessa kokemuksia muiden kanssa. (Heiskanen & Hiisijärvi 2008)

Toiminnallisten menetelmien avulla voidaan saada asioihin uusia näkökulmia ja käsitellä myös sellaisia asioita, joista on vaikea puhua. Toiminnallisia menetelmiä käyttämällä autetaan ihmistä löytämään sanoja ajatuksille, tunteille ja mielikuville. Tarkoituksena on helpottaa vuorovaikutusta ja päästä tutkimaan lähemmin ihmisen elämäntilannetta ja -historiaa, erilaisia riskitilanteita, pyrkimyksiä ja

haaveita sekä käsityksiä itsestä ja muista. Erityisen tärkeää on ihmisen oma kuvaus ja määrittely tilanteestaan. Samanaikaisesti tarkastelun kohteena ovat myös asiakkaan omat voimavarat, kiinnostuksen kohteet sekä elämänhallinnan keinot. Myös vaihtoehtoiset toimintatavat tulevat vuorovaikutuksen kautta mahdollisiksi. Vähitellen ihminen voi liittää ajatukset, tunteet, mielikuvat ja toiminnan osaksi minuuttaan ja mahdollisesti muuttaa ajatteluaan ja toimintaansa tarkoituksenmukaisemmaksi. Menetelmissä luotetaan ihmisen oppimiskykyyn. Toiminnalliset menetelmät soveltuvat parhaiten sellaisten sisältöjen käsittelyyn, joissa ihmisen henkilökohtainen suhde käsiteltävään asiaan on keskeinen.

(Toiminnalliset menetelmät 2008)

Toiminnalliset menetelmät soveltuvat hyvin käytettäviksi nuorten ryhmätoiminnassa. Työskentelyssä hyödynnetään nuorille luontevia ilmaisukeinoja, kuten käsillä tekemistä ja liikkumista. Toiminnallisten menetelmien kautta nuoren on mahdollista saada onnistumisen kokemuksia. Toiminnallinen ohjattu tekeminen parantaa nuorten välistä vuorovaikutusta ja vahvistaa hänen positiivista minäkuvaansa. (Toiminnalliset menetelmät 2008)

4.3.1 Ryhmätyö ja yhteistoiminnallinen oppiminen

Oppilaiden keskinäisillä suhteilla on suuri merkitys koulun ilmastolle, oppilaiden persoonallisuuden kehitykselle ja koulussa viihtymiselle. Tämän vuoksi oppilaita tulisi pyrkiä kasvattamaan yhteistoimintaan sekä toistensa huomioon ottamiseen ja tukemiseen. (Kurki ym. 2006, 123.) Ryhmätöiden lisääminen luokkatyöskentelyyn parantaa sekä oppilaiden motivaatiota että heidän oppimistuloksiaan. Ryhmätyö kehittää luokan yhteisöllisyyttä ja lisää oppilaiden kiinnostusta toinen toisistaan. Näin ollen myös luokan ilmapiiri paranee. Erityisen hyödyllistä ryhmätyön käyttö on silloin, kun luokassa on monenlaisia oppilaita. On havaittu, että lapsia, joilla on oppimisvaikeuksia, on helpointa tukea ryhmämuotoisessa opetuksessa. Yhteistoiminnallinen oppiminen on erityinen ryhmätyön muoto, jonka tunto-merkkejä ovat suoran vuorovaikutuksen lisäksi ryhmän jäsenten positiivinen

keskinäinen riippuvuus ja yksilöllinen vastuu, yhtäläinen osallistuminen ja sosiaalisten taitojen opettelu. (Saloviita 2006, 171-172.)

Suoralla vuorovaikutuksella on myös luova puolensa. Puhuessaan toisilleen oppilaat kehittävät ajatuksiaan ja tukevat toinen toistaan oppimisessa esimerkiksi jakamalla tietojaan. Ryhmätyö kehittää siten oppilaan ajattelutaitoja. Positiivisen keskinäisriippuvuuden myötä oppilas huomaa, että hänen työpanoksensa hyödyttää muita ryhmän jäseniä ja samoin muiden panoksesta on hyötyä hänelle itselleen. Esimerkiksi joukkuekilpailussa ryhmän jäsenten välillä vallitsee tällainen positiivinen riippuvuus. Kun jokaisella oppilaalla on myös yksilöllinen vastuu ryhmässä, muut oppilaat kannustavat ja tukevat sellaista oppilasta, jonka oma motivaatio on hukassa. Yhtäläinen osallistuminen ryhmän toimintaan edellyttää jokaiselta osallistujalta yhtä suurta panosta. Jokainen joutuu vuorollaan puhumaan ja myös kuuntelemaan. (Saloviita 2006, 46-47, 49-50.) Tämä pitää huolen siitä, ettei ryhmän äänekkäin oppilas ota johtajan roolia tai etteivät hiljaisimmat oppilaat syrjäydy toiminnasta.

Yhteistoiminnallinen oppiminen vaikuttaa eniten oppilaiden keskinäisiin suhteisiin. Sosiaalinen hyväksyntä ja vuorovaikutus ryhmässä kehittyvät. Yhteistoiminnallisen oppimisen on myös todettu lisäävän oppilaiden itsetuntoa. Lisäksi sillä on ollut positiivisia vaikutuksia yleiseen koulumyönteisyyteen sekä oppimiskokemuksiin. Yhteistoiminnalliseen työskentelyyn kannattaa liittää myös yksilöllisen oppimisen muotoja. Ryhmätyötä aloiteltaessa on hyvä pitää ensin lyhyt yksilöllinen miettimistauko, jonka aikana oppilaat saavat järjestettyä omat ajatuksensa. (Saloviita 2006, 29, 139.)

4.3.2 Pedagoginen draama

Pedagoginen draama on toimintaa, jolla pyritään kasvatuksellisiin päämääriin. Se voidaan määritellä opetusmenetelmäksi, jossa opittavaan asiaan paneudutaan roolityöskentelyn kautta ja saadaan siten aikaan tunnekokemus, joka edesauttaa ymmärtämistä ja oppimista (Lintunen 1999, 109, 113, 117). Pedagoginen draama

perustuu todellisuuden mallintamiseen ja soveltuu erityisesti asenteiden ja ajatusten tutkimiseen ja tiedostamiseen sekä kokonaisuuksien ja asiayhteyksien oivaltamiseen. Draamassa on keskeistä samaistuminen kuviteltuihin henkilöihin ja tilanteisiin, ja kyky nähdä asioita eri näkökulmista. Draamatyöskentelyn tavoitteena on, että asioita opitaan elämispohjaisesti. Uuden asian ymmärtäminen syvenee, kun yhdessä pohditaan draaman kulkua ja sen sisältöä. (Grönholm 1994, 43, 56, 60 - 61.)

Pedagogisen draaman päätavoitteet ovat oppimisen, kasvamisen ja ymmärtämisen lisääntyminen sekä yksilö- että ryhmätasolla. Tärkeimpänä tavoitteena nähdään yksilön kokonaispersoonallisuuden kehittäminen. Draaman avulla voidaan vahvistaa itsetuntoa ja positiivista minäkuvaa, lisätä ymmärrystä sekä selkiyttää arvoja ja asenteita. Toiminta kehittää myös luovuutta ja opettaa ongelmanratkaisutaitoja. Eettinen ja moraalinen ajattelu kehittyy, koska toimija joutuu tarkastelemaan hyvää ja pahaa, oikeaa ja väärää. Tavoitteena on lisäksi tekemisen ja onnistumisen ilo sekä luottamuksen ja sitä kautta itseilmaisullisen rohkeuden lisääntyminen. (Vilén ym. 2002, 278.)

Draaman avulla voidaan tähdätä tietojen oppimiseen sekä arvojen, roolien ja tunteiden tutkimiseen kuvitellun kokemuksen kautta. Pedagoginen draama on luonteeltaan yhteisöllistä ja siinä työskennellään erilaisten ihmisten kanssa, mikä mahdollistaa ihmisten välisten suhteiden ja erilaisten sosiaalisten tilanteiden tarkastelun. (Lehtonen & Lintunen 1995, 140-141; Helander 2002, 8.) Draamatoiminnan yhteydessä opitaan siis vuorovaikutustaitoja.

Oleellista draamassa on, että tilanteet ovat kuvitteellisia. Ne voivat perustua elettyihin kokemuksiin, mutta ne siirretään aina kuviteltujen ihmisten kokemiksi. Draamatoiminnassa asioiden käsittely voidaan tehdä kokonaan roolihenkilön ajattelun kautta, sillä draama mahdollistaa sen, että ei tarvitse kertoa, mitä itse ajattelee. Kun kertoo, mitä rooli ajattelee, tulee kertoneeksi myös omista ajatuksistaan. Roolin kautta voi tutkia itseään ja omaa käytöstään. Draamassa pääpaino on omassa kokemuksessa ja sen käsittelyssä ja on tärkeää, että toimija vaikuttaa itse tapahtumien kulkuun. Hänen ajatuksensa ja tunteensa saavat toiminnasta

kosketuspinnan, ja kokemus, oivallus sekä ymmärtäminen syvenevät. (Vilén ym. 2002, 275-278.)

Draamalle keskeistä on ryhmä ja sen toiminta sekä ryhmän välityksellä oppiminen. Nuori voi kokeilla erilaisia rooleja turvallisessa ympäristössä ja näin laajentaa omaa kokemustaan elämän eri osa-alueilta. Luodessaan rooleja nuori ammentaa tietoja omista kokemuksistaan ja käsityksistään. (Lehtonen & Lintunen 1995, 142-143, 145.)

Draamatoiminnan on oltava koko ajan tavoitteellista ja siksi etukäteissuunnittelu on tärkeää. Aiheet tulisi rakentaa niin, että niissä on ristiriitaisuuksia ja ne herättävät halun etsiä uusia ongelmanratkaisumalleja. (Lehtonen & Lintunen 1995, 114.) Kun koetaan ja mahdollisesti ratkaistaan tukalia inhimillisiä tilanteita, opitaan kohtaamaan erilaisia älyllisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja emotionaalisia haasteita (Penttilä & Salokangas 2003, 3).

4.3.3 Musiikki ja kuvallinen ilmaisu

Ihminen hyödyntää musiikkia erilaisten tunteidensa ilmaisemisessa. Sitä mistä sanat eivät aina riitä kertomaan, musiikki on tunteiden kieli. Musiikkiin sisältyy jokaiselle vastaanottajalle aivan oma henkilökohtaisesti koettu sanaton viesti. Tunteet ja mielikuvat, joita musiikki herättää, voivat olla hyvinkin merkityksellisiä ihmisen elämässä. Musiikki vaikuttaa ihmisen mieleen monin eri tavoin ja useilla tasoilla. Musiikin parissa voi viihtyä, rauhoittua, keskittyä, rentoutua, liikkua. Musiikin avulla voidaan nostaa asioita tietoisuuteen ja myös työstää niitä. (Heiskanen & Hiisijärvi 2008)

Musiikin välityksellä on helppo käsitellä nuoruuteen liittyviä asioita, sillä se auttaa työstämään omaa sisäistä tunne-elämää ja käsityksiä itsestä. Koska nuoren saattaa olla helpompi ilmaista itseään symbolisesti, voi musiikin kuunteluun liittää toimintaa. Näin voi tehdä erityisesti ryhmässä, jolloin nuori uskaltaa paremmin ilmaista itseään myös muiden läsnä ollessa. Nuoret innostuvat helposti kuunteluun

perustuvasta musiikkituokiosta. Toiminta ryhmässä voi alkaa esimerkiksi yhteisten äänitteiden kuuntelusta ja edetä keskusteluun. Musiikin ohella tapahtuva toiminta voi olla esimerkiksi näyttelemistä, kirjoittamista tai piirtämistä. (Vilén ym. 2002, 223, 229.)

Kuvallinen ilmaisu perustuu ei-sanalliseen luovaan toimintaan. Ihminen ilmaisee sisäistä maailmaansa tuottamiensa kuvien avulla. Kuvan avulla voidaan työstää ja purkaa erilaisia tunteita symbolisessa muodossa. Kuvallisen ilmaisun aiheita ja teemoja voidaan myös syventää liittämällä ne suurempiin kokonaisuuksiin. Kuvat antavat mahdollisuuden käsitellä niiden sisältämiä symboleja ja viestejä yksin ja ryhmässä. Kuvallisessa ilmaisussa on tärkeää, ettei tarvitse osata. Kuvan tekijä on itse kuvansa tulkitsija. (Heiskanen & Hiisijärvi 2008) Kuva sopii vuorovaikutuksen välineeksi kelle tahansa, joka kokee, että sen kautta on turvallisempaa tai helpompaa ilmaista itseään. Kuva voi olla väline, jonka kautta keskustelua on helpompi käydä; se on jotain konkreettista. (Vilén ym. 2002, 241.) Kuvassa symbolisoidaan tai konkretisoidaan omia sisäisiä tunteita ja ajatuksia. (Vilén ym. 2002, 236).

Ihmiset eroavat toisistaan kyvyssään ilmaista omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Sanat voivat olla toisinaan liian vahvoja. Vuorovaikutuksellisen tukemisen välineenä musiikki ja kuva voivat auttaa purkamaan tunteita ja antaa turvallisen etäisyyden käsitellä vaikeita asioita, auttaa asioiden läpityöskentelyssä, vahvistaa itsetuntoa ja lisätä itsetuntemusta. Toisin sanoen ne voivat toimia eräänlaisina välittäjinä tiedostettujen ja tiedostamattomien mielen rakenteiden välillä, saada aikaan vuorovaikutusta ja antaa lisäksi esteettisen kokemuksen. (Heiskanen & Hiisijärvi 2008) Sekä musiikki että kuvallinen ilmaisu ovat erittäin hyödyllisiä vuorovaikutuksellisen toiminnan välineitä silloin, kun kielellinen vuorovaikuttaminen on heikkoa ja rajoittunutta, esimerkiksi vaikeista oppimisvaikeuksista kärsivillä. Musiikki ja kuva auttavat hahmottamaan ja jäsentämään asioita ja tukevat näin kognitiivista ymmärrystä. (Vilén ym. 2002, 223, 241-242.)

5 ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI –TOIMINNALLINEN PÄIHDEKASVATUSMALLI

Me ollaan sankareita kaikki – toiminnallinen päihdekasvatusmateriaali on tuotettu toimintamallin muodossa. Toimintamalli on yksi tapa toteuttaa koulussa annettavaa ryhmäkeskeistä päihdekasvatusta. Nuorten puheiden mukaan nykyinen päihdevalistus ei palvele heidän tarpeitaan, ja siksi päädyttiin luomaan toiminnallinen päihdekasvatusmalli, joka perustuu nuorten osallisuuden vahvistamiseen ja avoimeen vuorovaikutukseen kunnioittaen nuorten omia näkemyksiä ja kokemuksia. Toimintamalli pohjaa sosiaalipedagogiseen näkökulmaan sille ominaisten piirteiden, toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden ja elämyksellisyyden, kautta. Sen suunnittelussa on hyödynnetty sosionomin (AMK) koulutusta ja ammatillista osaamista. Toimintamallin tavoitteena on päihdeidenkäytön ehkäisy edistämällä nuoren sosiaalista ja henkilökohtaista kasvuprosessia ja elämänhallintaa sosiaalipedagogisen vuorovaikutussuhteen kautta.

Toimintamalli on suunnattu yläkoulun seitsemäsluokkalaisille, mutta sitä voidaan hyvin soveltaa myös muille ikäryhmille. Koulu on luonteva toimintaympäristö päihdekasvatukselle tavoittaen koko ikäryhmän. Kohderyhmäksi valittiin seitsemäsluokkalaiset, koska siirtymävaihe alakoulusta yläkouluun on merkittävä myös nuoren päihteisiin tutustumisen kannalta. Murrosiässä nuoren itsetunto ailahtelee ja suurimmillaan vaihtelu on Keltikangas-Järvisen (2004, 33) mukaan juuri 12–14-vuotiaana. On siis olennaista toteuttaa nuorten ehkäisevää päihdekasvatusta jo yläkoulun ensimmäisellä luokka-asteella, ja ottaa siinä huomioon nuoren itsetunnon vahvistamisen näkökulma.

Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmallin toiminnassa on otettu huomioon myös erityistä tukea tarvitsevan oppilaan näkökulma. Siksi toimintamallia voidaan toteuttaa myös erityisryhmissä. Mikäli toimintamallia sovelletaan yläkoulun muille ikäluokille tai erityisryhmille, on sen sisällössä huomioitava ryhmän lähtötaso ja nuorten yksilölliset lähtökohdat, jotta toiminta vastaisi paremmin kunkin ryhmän tarpeita. Etenkin erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osaamiseen tutustuminen on tärkeää, jotta heidän yksilöllinen tuen tarpeensa ja omat

erityispiirteensä tulevat huomioiduksi.

Toimintamalli on suunniteltu toteutettavaksi pienryhmässä, jossa on jo ennestään toisensa tuntevia nuoria. Tämän vuoksi toimintamallissa ei ole varattu aikaa nuorten toisiinsa tutustumiselle ja ryhmäytymiselle. Toiminnan toteuttajan on hyvä olla koulun ulkopuolinen henkilö, jolle nuoren on helpompaa avautua kuin esimerkiksi omalle opettajalle. Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmalliin on sisällytetty kaksi koulun ulkopuolisen asiantuntijan vierailua, joiden erityisosaaaminen täydentää päihdekasvatusta. Soikkelin (2002, 53) mukaan päihdekasvatuksessa tarvitaan eri ammattiryhmien välistä keskustelua, jonka avulla päihdekasvatuksesta rakentuu monipuolinen kokonaisuus. Ulkopuoliset asiantuntijat eivät kuitenkaan ole edellytyksenä toiminnalle.

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallinen päihdekasvatusmalli on suunniteltu toteutettavaksi yhteensä kuuden tapaamiskerran kokonaisuutena. Tapaamiskerrat pitävät sisällään neljä toimintakertaa (liitteet 1/2 – 1/8) sekä lisäksi tutustumiskerran (liite 1/1) ja palautekerran (liite 1/9). Varsinaisten toimintakertojen pituus on 1,5 tuntia (2 x 45 minuuttia) / kerta, jonka välissä pidetään lyhyt tauko. Kun tapaamiskertoja on useampia, edistetään asioiden laaja-alaista käsittelyä ja asioihin paneutumista sekä saadaan aikaan luottamuksellisempia keskusteluja. Edellisessä tapaamisessa saadun palautteen ja nuorten tarpeiden pohjalta voidaan tarkentaa seuraavan toimintakerran kulkua. Toimintakerrat koostuvat toiminnallisista harjoituksista ja vuorovaikutuksellisesta keskustelusta. Toiminnallisina menetelminä käytetään pääasiassa ryhmätyötä, pedagogista draamaa, musiikin kuuntelua sekä kuvallista ilmaisua.

Toiminnallisten harjoitusten ja vuorovaikutuksellisen keskustelun pääasiallisina tavoitteina on nuorten itsetunnon vahvistaminen, heidän päihdetietoutensa lisääminen ja nuorten sekä sosiaalisten että elämänhallintataitojen kehittäminen. Kylmäsen (2005, 31) mukaan sosiaalisten taitojen opetteluun kuuluu olennaisena osana päätöksenteon tukeminen, vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja kieltäytymistaidot. Me ollaan sankareita kaikki –toimintamalli pyrkii antamaan nuorille

konkreettisia keinoja kieltäytyä päihteistä ja kehittämään nuoren kykyä sietää sosiaalisesti painostavia tilanteita.

Toimintamallin tavoitteena on herättää nuoren kiinnostus omaa terveyttään ja hyvinvointiaan kohtaan sekä saada nuori pohtimaan omaa suhdettaan päihteisiin. Nuorten tullessa erilaisista perhetaustoista, ei voida olettaa, että jokaisessa kodissa vanhemmat jakavat tietoa terveyteen liittyvistä asioista. Etenkin päihteistä keskusteleminen omien vanhempien kanssa saattaa olla hankalaa. Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmallin sisältämät toiminnalliset harjoitukset ja keskustelut ovat vuorovaikutuksellisia ja pyrkivät tätä kautta kehittämään nuorten sosiaalisia taitoja.

Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmallin tarkoituksena on antaa nuorille välineitä käsitellä päihteidenkäyttöä ja sen haittoja sekä antaa keinoja toimia tilanteissa, joissa nuori joutuu tekemään päihteidenkäyttöön liittyviä valintoja. Kylmäsen (2005, 31) mukaan päihteidenkäyttöön liittyvät positiiviset mielikuvat ja merkitykset on avattava. Toiminnan tavoitteena on poistaa päihteidenkäyttöön liittyviä harhaluuloja. Olennaista on, että nuorten kanssa yhdessä mietitään päihteidenkäytölle vaihtoehtoisia toimintaa.

Nuorten ja ohjaajien välillä pyritään ymmärtävään vuorovaikutukseen. Ohjaajan tehtävä on olla nuorelle mahdollisuuksien tarjoaja ja ohjata elämänhallintaa tukevien valintoja. Nuorelta ei kuitenkaan oteta pois hänen omaa vastuutaan, vaan hänet nimenomaan vastuutetaan omien valintojensa edessä. Lisäämällä nuorten osallisuutta toiminnassa pyritään myös lisäämään päihdekasvatuksen tehokkuutta ja sen myönteisiä vaikutuksia nuorten keskuudessa. Nuorten itsetuntoa pyritään vahvistamaan positiivisten harjoitusten avulla ja tarjoamalla heille onnistumisen kokemuksia kannustavan toiminnan välityksellä. Opittujen asioiden toistaminen on myös tärkeää, jotta ne sisäistyisivät nuorille paremmin.

Vaikka toiminnan lähtökohtana on ottaa nuorten tarpeet ja heidän omat mielipiteensä ja kiinnostuksenkohteensa huomioon, on päihdekasvatuksen toteuttajalla hyvä olla tapaamiskerroille selkeä toimintasuunnitelma. Toiminnallisille

harjoituksille ja vapaalle keskustelulle on hyvä varata riittävästi aikaa ja lyhyttä palautetta nuorilta kerätä jokaisen toimintakerran jälkeen.

6 ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI – PÄIHDEKASVATUSMALLIN TESTAUS

Testaamalla päihdekasvatuksen toimintamallia haluttiin selvittää sen toimivuutta käytännössä. Testauksella pyrittiin saamaan tietoa siitä, kuinka paljon toiminnallisten harjoitusten suorittaminen vie ja onko suunniteltu toimintakertojen kulku realistinen. Testauksella haluttiin selvittää myös nuorten suhtautumista toimintaan ja heidän mielipiteitään ja näkemyksiään siitä. Testauksen tavoitteena oli hahmottaa Me ollaan sankareita kaikki –sosiaalipedagogisen päihdekasvatusmallin kokonaisuutta käytännössä.

7.1 Testauksen toteuttaminen

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnallinen päihdekasvatusmalli testattiin eräissä lahtelaisessa yläkoulussa helmi-maaliskuussa 2007 ja testauksen suorittivat opinnäytetyön tekijät itse. Testaukseen osallistui kahdeksan seitsemäsluokkalaista, erityistä tukea tarvitsevaa oppilasta. Täten toimintaan saatiin mukaan myös erityispedagoginen näkökulma. Näiden nuorten tarpeisiin päihdekasvatusmalli vastaa juuri toiminnallisuutensa ja siinä käytettävien luovien menetelmiensä ansiosta. Ennen testauksen toteuttamista pohdittiin, mitä käytännön toiminnassa tulee ottaa huomioon, jotta pystytään mahdollisimman hyvin vastaamaan juuri kyseisten nuorten tarpeisiin.

Kartoitimme toimintamallin testaukseen osallistuvaa oppilasryhmää ottamalla yhteyttä lahtelaisten yläkoulujen rehtoreihin ja tiedustelemalla olisiko heidän kouluissaan kiinnostusta osallistua kyseiseen toimintaan. Saimme useita yhteydenottoja eri kouluista, mikä kertoo myös omalta osaltaan opinnäytetyömme tarpeellisuudesta. Useista kouluista tuli toive, että olisimme toteuttaneet päihdekasvatusta

useammallekin suurelle oppilasryhmälle. Koimme tällaiset toiveet mahdottomiksi toteuttaa opinnäytetyön resurssien puitteissa. Toimintamallin testaukseen osallistuvan ryhmän valintaan vaikutti pääasiassa kyseisen oppilasryhmän pieni koko. Myös molempien, sekä opinnäytetyön tekijöiden että oppilasryhmän, aikataulut testauksen toteuttamiseksi sopivat parhaiten yhteen.

Ennen varsinaisen toiminnan aloitusta vierailimme testaukseen osallistuvassa oppilasryhmässä. Vierailun tarkoituksena oli tutustua nuorten kanssa ja kertoa heille tulevasta päihdekasvatustoiminnasta. Kartoitimme nuorten päihdekokemuksia ja lähtötasoa kyselylomakkeen (liite 2) avulla, johon nuoret vastasivat nimettöminä. Kyselyn vastausten perusteella nuoret olivat päihteidenkäytön suhteen kokemattomia. Kaksi kahdeksasta (25%) nuoresta ilmoitti kokeilleensa alkoholia ja toinen (12,5%) heistä myös tupakkaa. Muut (75%) vastaajista ilmoittivat, etteivät käytä päihteitä eivätkä ole niitä koskaan kokeilleet. Syyksi päihteettömyydelle he ilmoittivat halunsa olla käyttämättä päihteitä.

Toimintakerrat toteutettiin kerran viikossa kahden oppitunnin ajan. Toimintakertojen kulku ja harjoitukset toteutettiin toimintamallin mukaisesti. Varsinaisten toimintakertojen jälkeen vierailimme vielä koululla nuorten luona keräämässä koko toiminnan kattavaa palautetta ja jakamassa nuorille diplomit kiitoksena toimintaan osallistumisesta.

Me ollaan sankareita kaikki –päihdekasvatusmalliin on sisällytetty kaksi koulun ulkopuolisen asiantuntijan vierailua, joiden erityisosaaminen täydentää päihdekasvatusta. Ensimmäisellä toimintakerralla rikosylikonstaapeli Lahden kihlakunnan poliisin ennaltaehkäisevän toiminnan yksiköstä kävi kertomassa nuorille päihteiden lisäksi muun muassa nuorta koskettavasta lainsäädännöstä. Viimeisellä toimintakerralla puolestaan eräs sairaanhoitajaopiskelija kävi tutustuttamassa nuoret päihteidenkäytön terveydellisiin haittoihin. Soikkelin (2002, 53) mukaan poliisi on päihdekasvattajana erinomainen käytännön tietäjä, joka kertoo mitä on työssään nähnyt ja kokenut. Sairaanhoitaja taas kuvastaa neutraalia asiantuntijaa, joka tarjoaa nuorille kaikissa valintatilanteissa välttämätöntä terveydellistä taustatietoa.

6.2 Nuorilta saatu palaute

Nuurilta kerättiin jokaisen toimintakerran lopussa suullista palautetta sekä perinteisten hymiöiden että suullisten kysymysten avulla. Hymiöitä oli kolme erilaista, joista yksi kuvasti toimintakerran mukavuutta, toinen tylsyyttä ja kolmas sitä, että toimintakerralla oli yhtä paljon mukavaa kuin tylsää toimintaa. Hymiöt asetettiin lattialle ja nuoren tehtävänä oli mennä sen hymiön luokse, joka parhaiten kuvasti kyseisen toimintakerran tuntemuksia ja myös kertoa lyhyesti, miksi valitsi juuri kyseisen hymiön. Lisäksi nuorten kanssa keskusteltiin avoimesti mitä he olivat mieltä toiminnallisista harjoituksista ja toimintakerrasta ylipäätään.

Varsinaisten toimintakertojen jälkeen nuorilta kerättiin koko toimintaa koskettava palautetta kirjallisen palautekyselyn (liite 3) muodossa. Kirjallisen palautteen antamiseen osallistui seitsemän nuorta ja palautetta annettiin anonyymisti. Toimintamallin sisältöön ja harjoituksiin liittyvä palaute oli pääasiassa myönteistä. Kyselyyn vastanneista seitsemästä nuoresta kuusi (86%) ilmoitti oppineensa toiminnan aikana jotain uutta. Kaikki toimintamallin testaukseen osallistuneet nuoret kokivat päihdekasvatustoiminnan hyödylliseksi itselleen. Viisi seitsemästä nuoresta (71%) oli sitä mieltä, että vastaavanlaista toimintaa tulisi olla koulussa enemmän.

Lisäksi nuoret määrittivät jokaiselta toimintakerralta erikseen parhaiten mieleen jääneen harjoituksen tai asian. Ensimmäisellä toimintakerralla mieleenpainuvien asiain nuorten mukaan oli poliisin vierailu luokassa ja siitä syntynyt keskustelu päihteiden ostoon liittyvistä ikärajoista sekä rikosoikeudellisesta vastuusta. Toiselta toimintakerralta nuoret kertoivat jääneen mieleen Paulin bileet -draamaharjoituksen sekä sarjakuvaharjoituksen, jossa keskityimme päihteistä kieltäytymiseen. Yksi nuorista nosti pullonpyörytyksen mieleenpainuvimmaksi harjoitukseksi sillä perusteella, että oli hauskaa selittää päihdesanoja toisille.

Kolmas toimintakerta jäi nuorten mieleen Positiivisten asioiden kukka-harjoituksen myötä. Se oli myös palautteen perusteella kaikkien toimintakertojen suosituin harjoitus. Lisäksi kolmannen toimintakerran rentoutusharjoitus oli

nuorista tervetullut. Nuorten kommentit ja kirjallinen palaute tukevat käsitystämme siitä, että kolmannen toimintakerran suosio perustui tehtävien luomaan hyvänolontunteeseen. Neljännen toimintakerran mieleenpainuvin harjoitus oli päihderadan rastitehtävät, joissa nuori pääsi kertaamaan edellisillä toimintakerroilla esiinnousseita asioita, kuten tiedollisia sekä moraalisia kysymyksiä. Päihderata oli melko haastava, ja saimme tehtävän jälkeen hyvää keskustelua aikaan vikaan menneitä vastauksia läpikäydessä.

6.3 Testauksesta saadut kokemukset

Olimme testaukseen osallistuneiden nuorten opettajaan yhteydessä toiminnan suunnitteluvaiheessa, jolloin keräsimme oppilasryhmästä suunnittelun kannalta oleellisia ennakkotietoja. Opettaja antoi meille vapaat kädet, ja kertoi hyvin avoimesti omista oppilaistaan. Tämä oli erittäin tärkeää, koska emme olisi ehtineet oppia tuntemaan oppilaita niin hyvin, että olisimme kyenneet huomaamaan heidän erityistarpeensa. Opettajan informaation pohjalta ryhmän ohjaaminenkin helpotui, kun tiesimme oppilaiden välisistä suhteista ja taidoista oleelliset asiat. Yhteistyö koulun kanssa oli mutkatonta koko työskentelyn ajan.

Suhde nuoriin muodostui yllättävän luottamukselliseksi toimintamme aikana. Toimintakertoja oli vähän siihen nähden, miten avoimesti ja innolla oppilaat ottivat meidät vastaan. Kyseisessä koulussa on tehty erilaisia projekteja ennenkin, ja se näkyi juuri nuorten ennakkoluulottomuutena. Luokan ilmapiiri oli ensimmäisellä toimintakerralla hiljainen ja odottava, mutta hyvin nopeasti saimme rakentavaa keskustelua aikaiseksi. Ensimmäisen kerran vieraamme, poliisi, ja hänen materiaalinsa herättivät paljon ajatuksia nuorissa. He kyselivät rohkeasti mieltä askarruttaneista asioista. Näin mielenkiintoisen vieraan pyytäminen ensimmäiselle toimintakerralle oli onnistunut ratkaisu toimintamme kannalta, sillä se herätti nuorten kiinnostuksen toimintamme teemaa ajatellen.

Nuoret suhtautuivat meihin kunnioittavasti ja ystävällisesti. Ennen toimintakertoja ehdimme jutella nuorten kanssa heidän kuulumisistaan ja koimme tämän

lähentävän meitä nuorten kanssa. Käytännön ratkaisut, kuten maassa piirissä istuminen ja lähekkäin olo varmasti myös lisäsivät nopeamman luottamussuhteen syntyä. Piirissä nuoret tuntuivat uskaltavan hyvin tuoda omia ajatuksiaan julki. Pyrimme kannustavan ilmapiirin luomiseen, joten nuoret kokivat meidät turvallisiksi ja helpoiksi lähestyä. Käytimme myös huumoria tunnelman virittämisessä.

Ajallisesti toimintakerrat olivat sopivan pituisia. Ehdimme käydä asioita kiirehti-mättä läpi ja kuitenkin saimme sisällytettyä paljon asiaa yhteen toimintakertaan. Saatoimme toimintakerroilla valmistella oppilaat päivän teemaa varten ja lopussa oli aikaa myös kysymyksille ja vapaalle keskustelulle. Vaikka keskusteluissa si-vuutimme myös nuorten elämää yleensä, nousi päihhteistä lisäkysymyksiä. Toimin-takertojen määrä oli riittävä päihdeteeman monipuolisen käsittelyn kannalta. Silti viimeisellä toimintakerralla jäi tunne, että suurin osa nuorista olisi halunnut jatkaa toimintaa.

Nuoret olivat innostuneita aina kun näkivät meidän saapuvan koululle, mikä vies-titti siitä, että toimintakertaa oli odoteltu. Toimintakerroilla toteutetuissa harjoi-tuksissa nuoret olivat innolla mukana ja vaikka osa toimintamenetelmistä oli nuo-rille tuntemattomia, esimerkiksi draama, he rohkeasti lähtivät kaikkeen mukaan. Nuoret selkeästi nauttivat tavallisesta kouluarjesta poikkeavista tehtävistä ja luok-katilasta poistumisesta. Käytimme toimintaympäristönä tavallisen luokkatilan lisäksi näyttämöä.

Nuorille jäi pääällimmäisenä mieleen monipuoliset toiminnalliset harjoitukset ja niiden herättelemät ajatukset. Nuoret tuntuivat nauttivan toimintamme tuomasta vaihtelusta perinteiseen kouluarkeen. Pulpeteista ylös nouseminen oli virkistävää. Palautteen perusteella huomasimme erään harjoituksen nousseen suosiossa mui-den yläpuolelle. Tässä harjoituksessa nuoret kirjoittivat paperikukkasen terälehtiin positiivisia asioita toisistaan. Nämä nuoret selkeästi janosivat kuulla positiivista palautetta itsestään luokkatovereiltaan. Luokan oppilaat olivat jakaantuneet kah-teen osaan ystävyys-suhteiden myötä ja porukoiden välillä vallitsi selkeästi lievä kuilu. Huomasimme myös, kuinka tärkeää oli saada kuulla positiivista palautetta tuon kuilun takaa. Näiden kahden ryhmän välillä esiintyi normaalissa

kanssakäymisessä jatkuvaa pientä piikittelyä. Vaikka luokanopettaja ajatteli ryhmänsä olevan hyvin toimeentuleva porukka, tuntui että koko luokan yhteinen toiminta oli tarpeellista parantaakseen samalla luokkahenkeä. Nuorten mieleen oli erityisesti jäänyt draamaharjoitus, jossa näyttelimme Paulin bileiden kulkua. Myös tupakasta kieltäytymiseen liittyvän sarjakuvan piirtäminen oli yksi suosituimmista harjoituksista.

Oma parityöskentelymme toimi hyvin, ohjasimme toimintaa yhdessä ja täydensimme toinen toisiamme. Nuoria ei tuntunut häiritsevän kahden ohjaajan seuraaminen. Vetovuoroista oli hyötyä selkeimmin ohjeistuksen antamisen kannalta, sillä nuorten oli helpompi seurata tällöin yhden ihmisen antamia ohjeita. Koimme itse onnistuneemme harjoitusten suunnittelussa ja niiden sisällössä. Toimintamme oli kokonaisuutena monipuolinen ja paljon asiaa kattava ajallisiin resursseihin nähden. Arvioitaessa itse toimintamallin pätevyyttä päihdekasvatuksen välineeksi, olemme siihen tyytyväisiä. Nuorten kommentit ja heidän palautteensa tukevat ajatustamme siitä, että mallia voitaisi jatkossakin käyttää kouluissa osana oppilaille annettavaa päihdekasvatusta.

7 POHDINTA

Päihdekasvatuksen kehittäminen eri aikakausien trendien mukaiseksi on luonnollista, mutta tärkeää on kasvattaja muistaa oman ryhmänsä tarpeet ja lähtökohdat. Se mikä on sopivaa toiselle ryhmälle, ei aina välttämättä ole sopivaa toiselle. Erityisryhmiä ajatellen päihdekasvatuksen toiminnalliset menetelmät ovat juuri lähellä kohderyhmänsä tarpeita. Kysymys kuuluukin, miten paljon toiminnallista päihdekasvatusta kouluissa järjestetään? Oman työmme ohessa emme löytäneet tutkimuksia siitä, miten suomalaisissa peruskoulun yläkouluissa erityisoppilaat ja -ryhmät otetaan huomioon.

Oman toimintamme koimme tärkeäksi juuri sille ryhmälle, missä toteutimme päihdekasvatusta. Ryhmä oli vielä siinä murrosvaiheessa, kun uteliaisuus oli suurimmillaan, mutta kokemuksia hyvin vähän. Tällaiseen ryhmään vaikuttaminen

tuntuu palkitsevalta, jos yksikin nuorista kyseenalaistaa päihteiden käytön. Kasvava trendi nuorten keskuudessa on se, että nuoret valitsevat täysin päihteettömän elämäntavan. Tätä trendiä on perusteltu sillä, että nuorilla on enemmän tekemistä, mutta uskomme myös erilaisuuden hyväksymisen lisääntyneen. Nuorten keskuudessa on ihailtavaa olla jopa erilainen kuin muut. Erilaiset nuorisokulttuurit myös omalta osaltaan edesauttavat täysin raitista elämäntapaa.

Toveripiirin paine on varmasti ollut aina se suurin syy miksi nuori kokeilee päihteitä. Nuori saattaa haluta näyttävänsä esikuvansa silmissä aikuisemmalle, rohkeammalle tai 'coolimmalle'. Tämä on varmasti painopiste mihin päihdekasvatust keskustelussa tulisi kiinnittää huomiota. Nuoren tarvitsee huomata olevansa pidetty ilman päihteiden käyttämistäkin. Nuorten kanssa tulisi käydä syvällisiäkin keskusteluja siitä, että onko humalassa luodut ihmissuhteet aitoja, koska humalalla saattaa korostaa joitakin luonteenpiirteitä ja ollessaan selvin päin ihminen onkin erilainen. Nämä keskustelut mahdollistaa luottamuksellinen ilmapiiri ja sellainen aikuinen, kenen edessä nuoren ei tarvitse olla ollakseen.

Hankalaa päihdekasvatuksen kannalta koulumaailmassa on se, että yleensä aikuinen, jonka kanssa tulisi voida puhua asioista, on sama ihminen, joka antaa arvosanoja ja arvioi nuoren oppimista ehkä useammassakin oppiaineessa. Nuorten on vaikea avata sisintään tällaisessa tilanteessa, kun taustalla on ajatuksena antaa itsestään hyvä kuva aikuiselle. Asioista vaietaan ja niistä jutellaan ehkä vain kavereiden kanssa.

Kannatamme suuresti ilmiötä, että sosiaalialan osaamista viedään kouluihin. Lisäksi sosionomi voisi osallistua uusien luokkien ryhmäytymiseen. Useat oppilaat joutuvat alakoulusta yläkouluun mentäessä aivan tuntemattomien ihmisten kanssa samalle luokalle, ehkä muutamia vanhoja luokkakavereita seuraa mukana. Nuoret kokevat muutenkin tukiverkkojen vähyyden pelottavana juuri tuossa kriittisessä vaiheessa, joten tulisi ehdottomasti panostaa ryhmäytymiseen ja tätä kautta oppilaiden turvallisuudentunteen syntymiseen oppilasryhmissä. Sosiaalipedagoginen toiminta koulussa ei tulisi olla ainoastaan irrallisia projekteja, vaan se tulisi

juurruttaa koulun toimintakulttuuriin. Tällöin projekti voi muuttua aidoksi kasvuksi ja yhteisön kehittymiseksi.

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnalliselle päihdekasvatusmallille asetetut tavoitteet saavutettiin siltä osin kuin ne oli mahdollista toteuttaa. Nuorten päihdeidenkäytön ehkäisyn toteutumista on mahdotonta arvioida opinnäytetyön resursien puitteissa lyhyellä aikavälillä. Toimintamallin testauksesta saatujen kokemusten sekä testaukseen osallistuneiden nuorten palautteen perusteella toimintamalli on päihdekasvatuksen välineenä toimiva. Kaikki testaukseen osallistuneet nuoret kokivat päihdekasvatustoiminnan hyödylliseksi itselleen ja suurin osa kertoi oppineensa toiminnan aikana jotain uutta. Suurin osa nuorista oli myös sitä mieltä, että vastaavanlaista toimintaa tulisi olla koulussa enemmän.

Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan oli oman ammatillisen kasvumme kannalta tärkeä kokemus. Saimme uutta käytännönkokemusta muun muassa toiminnan suunnittelusta ja ryhmän ohjaamisesta. Uutta ryhmää ohjatessa oppii itseltäänkin jotain uutta. Koemme itse onnistuneemme toiminnan suunnittelussa harjoitusten suunnittelussa ja niiden sisällössä. Toimintamme oli kokonaisuutena monipuolinen ja paljon asiaa kattava ajallisiin resursseihin nähden. Arvioitaessa itse toimintamallin pätevyyttä päihdekasvatuksen välineeksi, olemme siihen tyytyväisiä. Nuorten kommentit ja heidän antamansa palaute tukevat ajatustamme siitä, että mallia voitaisi jatkossakin käyttää kouluissa osana oppilaille annettavaa päihdekasvatusta.

Me ollaan sankareita kaikki –toiminnalliselle päihdekasvatusmallille asetetut tavoitteet saavutettiin siltä osin kuin ne oli mahdollista toteuttaa. Ensisijaisen tavoitteemme, nuorten päihdeiden käytön ehkäisyn, toteutumista on mahdotonta ilman jatkotutkimuksia arvioida. Koemme onnistuneemme eräänlaisena keskustelun avaajana näiden nuorten kohdalla. Päihdetietouden osalta koemme myös onnistuneemme tavoitteissamme. Nuoret olivat kiinnostuneita päihdeiden vaikutuksista elimistöön ja esittivät monenlaisia jatkokysymyksiä koskien aihetta. Joistakin nuorten kysymyksistä heijastui pidempiaikainen pohdinta ja huoli. Vaikka nuoret

olivat melko kokemattomia päihteiden suhteen, esittivät he kuitenkin paljon esimerkkejä erilaisista tilanteista, joissa päihteitä esiintyy.

Opinnäytetyön välillisenä tavoitteena oli tuoda sosionomin työtä tunnetuksi koulumaailmassa, ja tässä tavoitteessamme onnistuimme tämän kyseisen koulun kohdalla. Toivottavasti koulumaailma raottaisi jatkossa lisää ovia moniammatilliselle yhteistyölle. Kyseisessä koulussa oli totuttu sosiaalialan opiskelijoiden erilaisiin projekteihin ja täten katsomme oman osuutemme olleen osana vahvistamassa sosionomien asemaa koulumaailmassa.

Päihdekasvatus koulussa on oppilaiden mielestä liian vähäistä. Nuorten puheiden mukaan nykyinen päihdevalistus ei palvele heidän tarpeitaan. Nuoret eivät kaipaa päihteisiin liittyvää yksisuuntaista valistusta vaan ennen kaikkea vuorovaikutuksellista tukea ja läsnäoloa aikuisilta. Pelkkä valistus sellaisenaan ei toimi, vaan asioita tulee käsitellä nuoren omien käsitysten ja merkityssuhteiden kautta.

Vaikka viimeaikaiset tutkimustulokset osoittavatkin nuorten päihteidenkäytön vähentyneen ja täysin raittiiden nuorten määrän kasvua, on ehkäisevän päihdekasvatuksen merkitys edelleen tiedostettava ja on tärkeää ylläpitää tätä nuorten päihteidenkäytön muutosten myönteistä kehitystä. Päihteettömätkin nuoret tarvitsevat tietoa päihteistä voidakseen keskustella niistä ja tunnistaa niiden vaaroja, ja myös vahvistaakseen omaa raittiuttaan. Tärkeää on ylläpitää kouluissa tehtävää koko ikäryhmän tavoittavaa päihdekasvatusta, sillä ennalta on vaikea arvioida keitä päihteitä käyttävät nuoret ovat.

”Sain tietää vähän enemmän itsestäni”, kertoi eräs toimintaan osallistunut nuori. Tällä toteamuksella on meille itsellemme nuoren itseymmärryksen lisääntymisen edesauttajina tärkeä merkitys. Nuoren toteamus kertoo omalta osaltaan tavoitteisiin pääsemisestä. Se myös kuvastaa hyvin sosiaalipedagogisen toiminnan luonnetta. Tällä työllä olemme omalta osaltamme pyrkineet tukemaan ja kehittämään koulussa annettavaa päihdekasvatusta nuorten omia tarpeita vastaavaksi.

LÄHTEET

- Ahlström, S., Metso, L. & Tuovinen, E. 2004. Suomalaisten nuorten päihteidenkäyttö 1999 ja 2003. Espad-tutkimuksen taulukkoraportti 32/2004. Helsinki: Stakes.
- Airola, M. & Tarsalainen, A. 2005. Murkkuelämää. Helsinki: Lasten Keskus.
- Dahl, P. & Hirschovits, T. 2002. Tästä on kyse – Tietoa päihteistä. Helsinki: YAD Youth Against Drugs ry.
- Grönholm, I. (toim.) 1994. Ilmaisun monet kielet. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Opetushallitus.
- Hein, R., Virtanen, A. & Wahlfors, L. (toim.) 2005. Päihdetilastollinen vuosikirja 2005. Alkoholi ja huumeet. Helsinki: Stakes.
- Heiskanen, T. & Hiisijärvi, S. Toiminnalliset menetelmät [verkkajulkaisu]. Elä! Elämän punaista lankaa etsimässä [viitattu 30.3.2008]. Saatavissa: <http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php>
- Helander, J. 2002. Draamakasvatus – onnistumisen pedagogiikkaa. Näkökulma draamakasvatukseen ihmistyön ammatillisessa koulutuksessa. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist, P. 2000. Päihteidenkäytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus.
- Inkinen, M., Partanen, A. & Sutinen, T. 2003. Päihdehoitotyö. Tampere: Tammi.

Jaatinen, J. 2000. Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Helsinki: Stakes.

Jetsu, T. 2000. Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen. Työkirja ammattiauttajille. 2. korjattu painos. Helsinki: Sosiomedia Oy.

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Koivula, P. (toim.) 2005. Selviytymisen polkuja. Opetusjärjestelyt oppilaan tukena. Helsinki: Opetushallitus.

Kouluterveydenhuolto 2002. Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Oppaita 51. Helsinki: Stakes.

Kurki, L., Nivala, E. & Sipilä-Lähdekorpi, P. 2006. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Finn Lectura.

Kylmänen, P. 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Tammi.

Laiho, E. 2005. Sosiaalipedagogiikan ja erityispedagogiikan kohtaamispisteitä sosionomi (AMK) –opiskelijoiden näkemänä. Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Teoksessa Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu; 45, 47.

Launonen, L. & Puolimatka, T. 1999. Sosiaalipedagogiikan ihmiskäsitykset ja etiikka. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Laurinen, L. (toim.) 2000. Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Lehto, P., Paavilainen, P., Laakso, M. & Aro, T. 2007. Aikuistumisen haasteet. Teoksessa Aro, T., Siiskonen, T. & Ahonen, T. (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtonen, J. & Lintunen J. (toim.) 1999. Draama. Elämys. Kokemus. Kirjoituksia ilmaisukasvatuksen alalta II. 3. muuttamaton painos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leimio-Reijonen, S. 2002. Valistuksesta vastuunottoon. Tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteuttamisesta nuorten parissa. 27/2002. Helsinki: Stakes.
- Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) 2001. Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. 1.-5. painos. Porvoo: WSOY.
- Merimaa, E. & Virtanen, P. 2007. Koulunkäyntiavustajan kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Moilanen, P. 1999. Sosiaalipedagogiikan tieteenteoriat. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Mönkkönen, K. 1999. Solmusta kiinni. Nuorten päihdetyön opetusmoniste. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisut D 3/1999. Kuopio: Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu.
- Mönkkönen, K., Nurro, M. & Väisänen, R. 1999. Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Opetusjulkaisuja 4/1999. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Niemi, K. 2001. Sosiaalipedagogiikan yhteiskuntateoriat. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Nuorisotyön toiminnalliset menetelmät [verkkajulkaisu]. Kustannusvalmennus P. & K. Oy [viitattu 30.3.2008]. Saatavissa:

<http://www.kannustusvalmennus.fi/kv/koulutus/nuorisotyontoiminnallisetmenetelm.php?tas=2>

Owens, A. & Barber, K. 1998. Draama toimii. Helsinki: JB-kustannus.

Penttilä, L. & Salokannel, T. 2003. Draamatarina. Teemana päihteet. Suomen Nuorisoseurojen Liitto.

Piisi, R. (toim.) 2001. Huumetyö. Helsinki: Tammi.

Rimpelä, A., Lintonen, T., Pere, L., Rainio, S. & Rimpelä, M. 2003. Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteidenkäytön muutokset 1977-2003. Aiheita 13/2003. Helsinki: Stakes.

Sinivuori, P. & Sinivuori, T. 2007. Esiripusta arvoihin. Toiminnallinen draamakasvatuskirja. Jyväskylä: Atena.

Soikkeli, M. 2002. Miten puhua huumeista. Helsinki: Stakes.

Terho, P., Ala-Laurila, E., Laakso, J., Krogius, H. & Pietikäinen, M. (toim.) 2002. Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Duodecim Oy.

Tigerstedt, C. (toim.) 2007. Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura.

Toiminnalliset menetelmät. Julkaisussa Muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia [verkkajulkaisu]. Stakes [viitattu 30.3.2008]. Saatavissa:

[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/muitapalveluja/)

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/muitapalveluja/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/muitapalveluja/)

van der Stel, J. (toim.) 1999. Ehkäisevän päihdetyön käsikirja. Alkoholi, huumeet ja tupakka. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 31. Helsinki: Stakes.

Vilén, M. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

TUTUSTUMISKERTA

Tutustumiskerran tarkoituksena on tutustua nuorten kanssa, kartoittaa nuorten päihdetietoutta sekä kokemuksia päihteidenkäyttöön liittyen.

OHJAAJIEN ESITTELY

LYHYT KUVAUS TULEVASTA TOIMINNASTA

Kerrotaan nuorille myös toiminnan taustasta ja tavoitteista, käytettävistä menetelmistä ja toiminnan arvoista.

PÄIHDEKASVATUSKYSELY

Nuorille annetaan niin kauan aikaa vastata kyselyyn kun he tarvitsevat, kysely kerätään nimettömänä.

ENSIMMÄINEN TOIMINTAKERTA: "Me ollaan sankareita kaikki..."

Toimintakerran tavoitteena on nuorten päihdetietouden lisääminen yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

ALUSTUS (kesto: 10min)

Päihteitä käsittelevä musiikkikappale ja keskustelua sen herättämistä ajatuksista

KESKUSTELUPIIRI (kesto: 10min)

Käydään läpi tulevan toiminnan ja keskustelua päihdekasvatuksesta oppilaille tehdyn kyselyn pohjalta

PELISÄÄNNÖT (kesto: 10min)

Toimintakertojen pelisäännöt lyhyesti

TAUKO

ASIAANTUNTIJAN VIERAILU (kesto: 45min.)

Paikalla asiantuntija (esim. poliisi) kertomassa päihteistä

Keskustellaan nuorten oikeuksista sekä rikosoikeudellisesta vastuusta

Kysymyksiä asiantuntijalle sekä vapaata keskustelua

LOPETUS (kesto: 15min)

Palautehymiöt

Seuraavan toimintakerran aiheen esittelyä

TOINEN TOIMINTAKERTA: "Ei kiitos!"

Toimintakerran tavoitteena on herättää nuori pohtimaan omaa suhdettaan päihteisiin. Harjoitusten tavoitteena on antaa nuorille konkreettisia keinoja kieltäytyä päihteistä.

ALUSTUS (kesto: 10min)

Päihteidenkäyttöä käsittelevän musiikkikappaleen ”Viimeinen pisara” kuuntelu ja keskustelua sen herättämistä tuntemuksista

PULLONPYÖRITYS (kesto: 15min)

Muodostetaan piiri. Jokainen nostaa purkista lapun, jossa on jokin päihteidenkäyttöön liittyvä sana (esim. kalja, tupakka, huume, juoppo, discoilta, raitis, oma terveys, humala, krapula, piippu).

Pyöritetään lattialla tyhjää olutpulloa ja se ketä pullo jää pyörityyään osoittamaan, kertoo mitä omassa lapussa esiintyvä sana tuo hänelle mieleen. Tämän jälkeen myös muut voivat kertoa ajatuksiaan kyseisestä sanasta. Jatketaan pullon pyörittämistä niin kauan, että jokainen on saanut kertoa omassa lapussaan esiintyvistä sanasta.

SARJAKUVA (kesto: 20min)

Jokainen piirtää valmiille pohjalle sarjakuvan aiheesta kieltäytyminen.

Ohjeistus: ”Sinulle tarjotaan kadulla tupakkaa. Miten kieltäydyt?”

TAUKO

DRAAMAHARJOITUS "Paulin bileet" (kesto: 20min)

Siirrytään näyttämölle ja jaetaan oppilaat kahteen ryhmään.

Nuorille luetaan seuraava tarina:

"On perjantai-ilta. Olet luokkakaverisi Paulin luona bileissä. Paulin vanhemmat ovat matkoilla ja Pauli on kutsunut koko luokan kotiinsa juhlimaan 14v.-synttäreitään. Kesken illan bileisiin saapuu Paulin 17-vuotias serkku kavereineen ja heillä on mukanaan kaljaa ja viinaa. He tarjoavat alkoholia myös sinulle."

Mitä bileissä tapahtuu sen jälkeen?

PIENIMUOTOINEN NÄYTELMÄ "Iltä bileissä" (kesto: 20min)

Tehtävänä on, että toinen ryhmä ideoi ja näyttelee kohtauksen onnellisesta illasta.

Toinen ryhmä puolestaan ideoi ja näyttelee kauhukuvan illan tapahtumista.

Ohjaajat voivat olla mukana näissä pienimuotoisissa näytelmissä.

Kohtauksen suunnittelu

Kohtauksen esittäminen

Tehtävän purku:

Keskustelua ryhmän tekemistä erilaisista valinnoista näytellyssä kohtauksessa.

Mietitään myös millä eri tavoin voi kieltäytyä päihteistä.

LOPETUS (kesto: 5min)

Palautehymiöt

Seuraavan toimintakerran aiheen esittelyä

KOLMAS TOIMINTAKERTA: "Hyvä minä!"

Toimintakerran tavoitteena on vahvistaa nuoren itsetuntoa positiivisten harjoitusten avulla. Tavoitteena on myös poistaa päihteidenkäyttöön liittyviä harhaluuloja.

ALUSTUS (kesto: 10min)

Musiikkikappale ”Sankarit” ja keskustelua sen herättämistä ajatuksista

POSITIIVISTEN ASIOIDEN KUKKA (kesto: 15min)

Jaetaan jokaiselle oma pahvikukka. Kukat kiertävät nuorelta toiselle ja niihin kirjoitetaan positiivisia asioita toisista.

SYITÄ NUORTEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖÖN (kesto:15min)

Mietitään yhdessä miksi nuoret käyttävät päihteitä. Kirjataan syitä taululle ja keskustellaan niistä.

TAUKO

TIETOKILPAILU (kesto: 20min)

Jaetaan ryhmä kahteen joukkueeseen. Ohjaajat esittävät kysymyksiä ja joukkueet vastaavat perinteisen tietokilpailun tapaan.

RENTOUTUS (kesto: 15min)

Nuoret asettuvat lattialle makuuasentoon. Heille luetaan itsetuntoa vahvistava teksti rauhallisen musiikin soidessa hiljaa taustalla.

HYVÄ MINÄ -TAPUTUS (kesto: 5min)

Kun nuoret nousevat rentoutuksesta istualleen, he taputtavat itseään olkapäälle ja sanovat ”Hyvä minä!”

LOPETUS (kesto: 5 min)

Palautehymiöt

Seuraavan toimintakerran aiheen esittelyä

NELJÄS TOIMINTAKERTA: "Terveysteksi!"

Toimintakerran tavoitteena on palauttaa mieleen jo opittuja asioita ja löytää päihteidenkäytölle vaihtoehtoista toimintaa.

Tavoitteena on herätellä nuorten kiinnostusta omaa terveyttään kohtaan ja tutustua päihteidenkäytön vaikutuksiin terveydellisestä näkökulmasta.

ALUSTUS (kesto: 10min)

Päihteitä käsittelevä musiikkikappale ja keskustelua sen herättämistä tuntemuksista

PÄIHTEET JA TERVEYDELLINEN NÄKÖKULMA (kesto: 25min)

Sairaanhoidon ammattilainen kertoo päihteidenkäytön terveydellisistä haitoista keskustelun muodossa. Nuoret saavat esittää kysymyksiä.

Vapaata keskustelua

DRAAMAHARJOITUS "Kaveria ei jätetä!" (kesto: 15min)

Sammuneen ihmisen auttaminen

Löydät kaverisi sammuneena lumihangesta. Mitä teet? Miten herättelet? Milloin on aika hälyttää apua? Miten teet hätäilmoituksen? Miten laitetaan tajuton kylkiasentoon ja miksi niin tehdään?

Sairaanhoidon ammattilainen neuvoo lopuksi oikeaoppisesti miten toimitaan.

TAUKO

PÄIHDERATA (kesto: 20min)

Rastitehtävät. Nuoret kiertävät eri pisteillä vastaamassa kysymyksiin. Oikeista vastauksista ja niiden kirjaimista muodostuu sana. Lopuksi käydään yhdessä läpi kysymykset ja oikeat vastaukset.

BILLEET (kesto: 10min)

Juhlitaan toiminnan päätteeksi. Pommacia muovipikareista, karkkia, sipsiä, musiikkia. Tarkoituksena näyttää nuorille, että juhlia voi ilman päihteitäkin. Vapaata keskustelua vaihtoehtoisesta toiminnasta.

PALAUTE JA KIITOKSET (kesto: 10min)

Palaute kerätään hymiöiden avulla sekä lisäksi jokaiselta nuorelta kysytään mikä oli kivaa ja mikä tylsää. Pohditaan mitä opittiin ja mitä olisi haluttu vielä opiskella. Kiitokset osallistumisesta toimintaan.

PALAUTEKERTA

Toimintakertojen jälkeisellä palautekerralla on tarkoituksena koota nuorilta koko toimintaa koskeva palaute kirjallisen kyselylomakkeen avulla.

Vastataan päihdekasvatustoiminnan jälkeen nuorille mahdollisesti heränneisiin kysymyksiin.

Lopuksi nuorille jaetaan diplomit muistoksi toimintaamme osallistumisesta.

ME OLLAAN SANKAREITA KAIKKI -Toiminnallinen päihdekasvatus

- 1.) Poltan tupakkaa
- En koskaan
 - Silloin tällöin
 - Päivittäin
 - Olen vain kokeillut
- 2.) Käytän alkoholia
- En koskaan
 - Kerran kuukaudessa tai harvemmin
 - 2 - 4 kertaa kuukaudessa
 - Kerran viikossa tai useammin
 - Olen vain kokeillut
- 3.) Käytän huumeita
- En koskaan
 - Kerran kuukaudessa tai harvemmin
 - 2 - 4 kertaa kuukaudessa
 - Kerran viikossa tai useammin
 - Olen vain kokeillut
- 4.) Käytän päihteitä
(tupakka, alkoholi, huumeet)
- Pitääkseni hauskaa
 - Koska kaikki kaveritkin käyttävät
 - Koska kaverit painostavat minua
 - Saadakseni huomiota
 - Koska niistä tulee hyvä olo
 - Purkaakseni paineita
 - Koska humalassa on helpompi lähestyä tyttöjä tai poikia
 - En käytä päihteitä
- 5.) En käytä päihteitä, koska
- En vain halua käyttää niitä
 - En käytä niitä jonkin tietyn syyn takia (esim. uskonto, sairaus, harrastus)
Mikä syy? _____

Kiitos vastauksistasi! ☺

PALAUTEKYSELY PÄIHDEKASVATUSTOIMINNASTA

1.) Kerro lyhyesti mitä sinulle jäi mieleen...

... a. toimintakerralta, jossa vieraili poliisi

... b. toimintakerralta, jossa aiheena oli päihteistä kieltäytyminen
(mm. sarjakuva, Paulin bileet –näytelmä, pullonpyöritys)

... c. toimintakerralta, jossa aiheena oli itsetunto (mm. kukka, tietokilpailu, rentoutus)

... d. toimintakerralta, jossa aiheena oli päihteet ja terveys
(mm. sairaanhoitajan vierailu, rastitehtävät)

2.) Mikä asia sinulle jäi päällimmäisenä mieleen toiminnasta kokonaisuudessaan?

3.) Opitko jotain uutta?

Kyllä

En

4.) Koitko päihdekasvatustoiminnan hyödylliseksi itsellesi?

Kyllä

En

5.) Pitäisikö tällaista toimintaa olla enemmän?

Kyllä

Ei

Kiitos vastauksistasi! ☺

SARJAKUVA

SINULLE TARJOTAAN KADULLA TUPAKKAA. MITEN KIELTÄYDYT?

PIIRRÄ TILANTEESTA 4 KUVAN SARJAKUVA.

SYITÄ NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖÖN

"Miksi nuori käyttää päihteitä?"

Esimerkiksi:

- Kokeilunhalu ja jännitys
- Uteliaisuus
- Ryhmään kuulumisen tarve
- Kavereiden painostus
- Tiettyjen kavereiden seurassa oleminen edellyttää päihteiden käyttöä
- Pelko sanoa ei päihteille
- Halu olla kova ja rohkea
- Kapinointi esim. vanhempia vastaan
- Juhliminen

TIETOKILPAILUN KYSYMYKSET JA VASTAUKSET

1. Onko nuuska päihde?

Vastaus: Kyllä. Se on hienoksi jauhetuista tupakanlehdistä valmistettu aine, joka aiheuttaa riippuvuutta.

2. Mitä imppaus tarkoittaa?

Vastaus: Erilaisten aineiden, esimerkiksi liuottimien, liimojen, lakkojen ja kaasujen vetämistä hengitysteihin haistelemalla.

3. Voiko joltakin tutulta saatua päihdettä käyttää vaaratta?

Vastaus: Ei voi, sillä kaikki tututkaan eivät tiedä päihteen alkuperää tai sitä, mitä se sisältää ja näin ollen vaikutuksista ei tiedetä.

4. Mikä ainesosa tupakassa aiheuttaa riippuvuutta?

Vastaus: Nikotiini.

5. Mitä tarkoittaa passiivinen tupakointi?

Vastaus: Henkilö vetää tupakansavua keuhkoihinsa, vaikka ei itse tupakoi.

6. Minkä ikäisenä saa ostaa väkeviä alkoholijuomia?

Vastaus: 20-vuotiaana. Mietoja alkoholijuomia 18-vuotiaana.

7. Mitä tarkoitetaan sekakäytöllä?

Vastaus: Alkoholien ja lääkkeiden käyttämistä samanaikaisesti.

8. Onko sekakäyttö vaarallista?

Vastaus: Kyllä on. Alkoholien ja lääkkeiden yhteisvaikutukset ovat aina arvaamattomia. Ne voivat johtaa muun muassa aggressiivisuuteen, kontrollin ja muistin menettämiseen, myrkytystilaan sekä pahimmillaan jopa kuolemaan.

9. Onko turvallista ottaa sellaista lääkettä, jonka lääkäri on määrännyt jollekin toiselle?

Vastaus: Ei ole, sillä jotkut lääkkeet saattavat väärinkäytettyinä johtaa myrkytykseen tai jopa kuolemaan.

10. Voiko jo yhdestä huumeekokeilukerrasta jäädä riippuvaiseksi?

Vastaus: Kyllä voi, sillä jotkin huumeaineet aiheuttavat riippuvuuden hyvinkin nopeasti. Elimistö myös tottuu aineeseen nopeasti ja halutun vaikutuksen aikaansaamiseksi huumeannosta voidaan joutua nostamaan jo muutaman päivän käytön jälkeen moninkertaiseksi.

11. Onko huumeiden hallussapito rikos, vaikka niitä ei itse käyttäisikään?

Vastaus: Kyllä on. Huumeiden hallussapito on yhtä lailla rikos kuin niiden käyttäminen, ostaminen ja myyminenkin.

12. Onko vanhempien laillista hankkia alaikäiselle lapselleen alkoholia?

Vastaus: Ei ole. Kukaan ei saa hankkia alkoholia alaikäiselle.

13. Mikä on Suomessa rattijuopumuksen promilleraja?

Vastaus: 0,5 ‰

14. Onko päihteiden käyttö jokaisen oma asia?

Vastaus: Kyllä on, ellei se vahingoita lähimmäisiä. Keskustelua.

PÄIHDERADAN RASTITEHTÄVÄT

1. 14-vuotias Pauli on juhlimassa vappua kaupungilla. Pauli tapaa siellä 18-vuotiaan serkkunsa, joka tarjoaa Paulille alkoholia. Pauli päättää juoda alkoholia ja tulee siitä humalaan. Hetken kuluttua Pauli kaatuu ja lyö päänsä katuun.

Tästä vastuussa on...

A.) ...Pauli itse	R
B.) ...Paulin serkku	T
C.) ...molemmat ovat vastuussa	S

2. Pauli on juonut kaupungilla liikaa alkoholia. Hän on sammunut ja on tajuton. Paulin kaverit löytävät hänet ja pohtivat miten heidän tulisi toimia. Heidän tulisi ensimmäiseksi...

A.)...soittaa Paulin vanhemmille	O
B.) ...soittaa ambulanssi	A
C.) ...soittaa poliisille	E

3. Pauli löytää kotipihansa hiekkalaatikolta epäilyttävän näköisen ruiskun. Pauli pohtii mitä hänen pitäisi tehdä. Paulin pitäisi...

A.) ...jättää ruisku paikoilleen	J
B.) ...heittää se roskiin	P
C.) ...hakea joku aikuinen katsomaan ruiskua	N

4. Pauli on lähdössä ensimmäistä kertaa ryyppäämään. Hän miettii voiko alkoholimyrkytyksen saada jo ensimmäisellä juontikerralla.

A.) Kyllä voi, jos juo liikaa alkoholia.	K
B.) Ei voi, sillä alkoholimyrkytyksen voi saada vasta, kun on juonut useampia kertoja.	N
C.) Ei voi, sillä alkoholimyrkytyksen voivat saada vain monta vuotta juoneet alkoholistit.	S

5. Poliisi löytää 14-vuotiaan Paulin ostarilta humalassa.

Poliisi...	A.) ...vie Paulin kotiin	A
	B.) ...jättää Paulin jatkamaan iltaansa ostarille	I
	C.) ...vie Paulin putkaan selviämään	U

6. Paulilla on huono olo. Hän on ollut edellisenä iltana kaverinsa luona bileissä ja juonut siellä monta kaljaa. Paras tapa välttää krapula on...

A.)	...juoda vain vähän alkoholia	L
B.)	...olla juomatta ollenkaan alkoholia	R
C.)	...lähteä lenkille raittiiseen ulkoilmaan	V

7. Paulin kaveri on alkanut polttamaan tupakkaa ja väittää, että tupakka ei vaikuta hänen ulkonäkönsä mitenkään. Paulin kaveri on...

A.)	...väärässä, sillä tupakoitsijan hiukset kasvavat hitaammin kuin tupakoimattomalla	A
B.)	...väärässä, sillä tupakoitsijalle tulee helpommin finnejä ja näppyjä kuin tupakoimattomalle	I
C.)	...oikeassa, sillä tupakointi ei vaikuta tupakoitsijan ulkonäköön.	Y

8. Pauli pohtii mikä seuraavista on yleisin syy, miksi nuoret alkavat käyttämään alkoholia. Yleisin syy on...

A.)	...alkoholiriippuvuus	M
B.)	...jano	H
C.)	...kokeilunhalu	T

DIPLOMI

on osallistunut

Me ollaan sankareita kaikki -
toiminnalliseen päihdekasvatukseen
keväällä 2007.

Täten häntä voidaan kutsua

OMAN ELÄMÄNSÄ SANKARI KSI.

Lahdessa 2.4.2007

Hannele Saastamoinen

Riikka Timonen